

ZAGINIONE - OCALONE

Szczecińska kolekcja
starożytności pomorskich

LOST - SAVED

The Pomeranian Antiquities
Collection of Szczecin.

ZAGINIONE – OCALONE

Szczecińska kolekcja starożytności pomorskich

LOST – SAVED

The Pomeranian Antiquities Collection of Szczecin

Szczecin 2012

Redakcja:

Krzysztof Kowalski, Dorota Kozłowska-Skoczka

Redakcja wydawnicza:

Dorota Cyngot

Tłumaczenie:

Beata Zawadka, Arkadiusz Marciniak (rozdział 4.2)

Recenzenci:

prof. dr hab. Wojciech Dzieduszycki, dr hab. prof. UAM Arkadiusz Marciniak

Zdjęcia w częściach katalogowych:

Grzegorz Solcecki/Arkadiusz Piątek, Mieszko Pawłowski (poz. 46, 48 i 172)

Muzeum Narodowe w Szczecinie – Instytucja Kultury
Samorządu Województwa Zachodniopomorskiego
współprowadzona przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Projekt okładki:

Agnieszka Kontor

Projekt publikacji, skład i druk:

XPRESS Sp. z o.o.

Projekt „Zaginione – Ocalone. Szczecińska kolekcja starożytności pomorskich” zrealizowany został w ramach Programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Dziedzictwo Kulturowe”

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

Dofinansowano ze środków
Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Dofinansowano ze środków
Marszałka Województwa Zachodniopomorskiego
na 2012 rok

Copyright by Muzeum Narodowe w Szczecinie and Authors

ISBN 978-83-63365-20-2

Spis treści / Table of Contents

Od Redakcji / Editorial Note	3
1. Dzieje zbiorów / The History of Collections	7
1.1. Krzysztof Kowalski, Władysław Filipowiak <i>Dawne zbiory archeologiczne Muzeum Narodowego w Szczecinie</i> <i>The Former Archaeological Collections of the National Museum in Szczecin</i>	9
2. Epoka kamienia / The Stone Age	35
2.1. Tadeusz Galiński <i>Wprowadzenie do problematyki kulturowej zabytków mezolitycznych</i> <i>The Cultural Issues as Related to the Mesolithic Antiquities: An Introduction</i>	37
2.2. Zofia Sulgostowska <i>Paleolityczne (?) i mezolityczne wytwory z kości i poroża osadzone z dawnej kolekcji</i> <i>starożytności pomorskich w aspekcie technologiczno-surowecowym, użytkowym i symbolicznym</i> <i>The Paleolithic (?) and Mesolithic Bone and Antlers Artefacts Preserved from the Former</i> <i>Pomeranian Antiquities Collection: the Technological-Raw Material, Utilitarian and Symbolic Aspects</i>	47
2.3. Krzysztof Kowalski, Agnieszka Matuszewska <i>Wprowadzenie do problematyki kulturowej zabytków neolitycznych</i> <i>The Cultural Issues as Related to the Neolithic Antiquities: An Introduction</i>	69
2.4. Tadeusz Galiński, Marcin Dzięwanowski, Krzysztof Kowalski <i>Epoka kamienia – katalog zabytków</i> <i>The Stone Age – Catalogue of the Archaeological Finds</i>	81
3. Epoka brązu – wczesna epoka żelaza The Bronze Age – Early Iron Age	101
3.1. Dorota Kozłowska-Skoczka <i>Wprowadzenie do dziejów zbiorów z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza</i> <i>An Introduction to the History of the Bronze Age and the Early Iron Age Collections</i>	103
3.2. Wojciech Blajer <i>Wprowadzenie do problematyki kulturowej zabytków z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza</i> <i>The Cultural Issues as Related to the Bronze Age and the Early Iron Age Antiquities: An Introduction</i>	107
3.3. Dorota Kozłowska-Skoczka <i>Epoka brązu – wczesna epoka żelaza – katalog zabytków</i> <i>The Bronze Age – Early Iron Age – Catalogue of the Archaeological Finds</i>	119
4. Okres przedrzymski – okres wędrówek ludów / The Pre-Roman Iron Age – Migration Period	193
4.1. Bartłomiej Rogalski <i>Wprowadzenie do problematyki kulturowej zabytków z młodszego okresu przedrzymskiego</i> <i>The Cultural Issues as Related to the Late Pre-Roman Iron Age Antiquities: An Introduction</i>	195
4.2. Henryk Machajewski <i>Wprowadzenie do problematyki kulturowej zabytków z okresu wpływów rzymskich i wczesnej fazy</i> <i>okresu wędrówek ludów (I – V/VI wiek)</i> <i>The Cultural Issues as Related to the Roman Period and the Early Migration Period</i> <i>(1st – 5th/6th century AD) Antiquities: An Introduction</i>	203

4.3.	Aleksander Bursche <i>Monety rzymskie zachowane z dawnej kolekcji starożytności pomorskich</i> <i>Roman Coins – Remnants of an Ancient Collection of Pomeranian Antiquities</i>	223
4.4.	Aleksander Bursche <i>Monety wczesnobizantyjskie zachowane z dawnej kolekcji starożytności pomorskich</i> <i>Early Byzantine Coins – Remnants of an Ancient Collection of Pomeranian Antiquities</i>	233
4.5.	Aleksander Bursche, Henryk Machajewski, Bartłomiej Rogalski <i>Okres przedrzymski – okres wędrówek ludów – katalog zabytków</i> <i>The Pre-Roman Iron Age – Migration Period – Catalogue of the Archaeological Finds</i>	237
5.	Wczesne średniowiecze / The Early Middle Ages	313
5.1.	Anna B. Kowalska <i>Wprowadzenie do problematyki kulturowej zabytków wczesnośredniowiecznych</i> <i>The Cultural Issues as Related to Early Middle Ages Antiquities: An Introduction</i>	315
5.2.	Genowefa Horoszko <i>Wprowadzenie do problematyki skarbów wczesnośredniowiecznych z Pomorza</i> <i>The Question of the Early Medieval Pomeranian Hoards: An Introduction</i>	325
5.3.	Genowefa Horoszko, Agnieszka Kowalówka <i>Wczesne średniowiecze – katalog zabytków</i> <i>The Early Middle Ages – Catalogue of the Archaeological Finds</i>	329
	Bibliografia i źródła archiwalne / Bibliography & Archival Sources	371
	INDEKS ZABYTEKÓW / INDEX OF ARCHAEOLOGICAL FINDS	387
	INDEKS NAZW MIEJSCOWOŚCI / INDEX OF PLACE NAMES	388

4.3 Aleksander Bursche

Monety rzymskie zachowane z dawnej kolekcji starożytności pomorskich

Roman Coins – Remnants of an Ancient Collection of Pomeranian Antiquities

Wszystkie monety rzymskie i wczesnobizantyjskie w prezentowanym zbiorze, pochodzą ze znalezisk przypadkowych, dokonywanych od XVIII wieku do czasów Drugiej Wojny Światowej na terenie Pomorza Zachodniego i Środkowego¹. Monety bywały najczęściej odkrywane podczas prac polowych czy ziemnych przez rolników lub pracowników najemnych i za pośrednictwem właścicieli ziemskich, nauczycieli, pastorów, aptekarzy czy zegarmistrzów trafiały do kolekcji szczecińskiej, a później także do muzeów regionalnych. Liczny napływ numizmatów wraz z informacjami o okolicznościach ich odkrycia był wynikiem kilku sprzyjających okoliczności: korzystnych rozwiązań prawnych, rozwijających się zainteresowań przeszłością wśród lokalnej klasy umysłowej, aktywności członków Pomorskiego Towarzystwa (Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Alterthumskunde) działającego ponad sto lat od 1824 roku² i poszczególnych pracowników późniejszego muzeum³, a od połowy XIX wieku – rozwoju gospodarczego, rozbudzonych odczuć patriotycznych, powszechnej edukacji szkolnej i coraz lepiej działających służb konserwatorskich wraz z rozbudowaną siatką regionalnych informatorów (Bursche 1996, 39–42). W okresie międzywojennym do muzeum w Szczecinie napływało co roku około 600 informacji o znaleziskach archeologicznych

All Roman and early Byzantine coins in the presented collection come from accidental findings which took place in West and Central Pomerania in the period from the 18th century till WWII. The coins were most often discovered in the course of field works done by farmers or their hired workers and they became parts of the Szczecin collection or, later on, regional museums via landowners, teachers, pastors, pharmacists or watchmakers. A huge influx of antique coins together with the information on the circumstances of their discovering occurred as an effect of some favourable circumstances such as: good legal solutions, developing an interest in the past of local intellectuals, more than a century long activity both of members of the Pomeranian Association (Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Alterthumskunde) established in 1824² and of staff of the museum established later on³, and, from the mid-19th century, economic development, awakened patriotic feelings, general school education and more and more effective heritage services along with the expanding net of regional informants (Bursche 1996, 39–42). In the interwar period The National Museum in Szczecin annually welcomed about 600 pieces of information on archaeological findings (including coins), that is, many times more than at present find their

1. Prezentowaną kolekcję monet miałem okazję po raz pierwszy przestudiować i opracować wraz z panią Renatą Ciołek w Kultur-Historischen Museum w Stralsundzie w 1994 r., podczas mojego pobytu na stypendium Fundacji A. von Humboldta. Jej pełne udostępnienie do badań zawdzięczam wstawiennictwu Profesora Marii R. Alfeldt – jednocześnie przyjacielu, nastawieniu dr. Aniceta Crügera, ówczesnego dyrektora stralsundzkiego muzeum, za co obojgu serdecznie dziękuję. Zoioty te były już kilkakrotnie w różnej formie publikowane (Bursche 1996; Ciołek 1999a; 2001; 2001b–2002), jednak po raz pierwszy są tu prezentowane w pełni, jako integralna całość.

2. Pierwotną wstęgę do niniejszego katalogu: K. Kowalski i W. Filipowiak, *Dawne zbiory archeologiczne Museum Narodowego w Szczecinie*.

3. Takich jak zwłaszcza Albert Kühne, Hugo Lemcke, Adolf Stuberrauch, Emil Walter, Otto Kunkel czy Hans-Jürgen Eggers.

1. I had an occasion to study and elaborate the presented coin collection together with Ms Renata Ciołek in the Stralsund Kultur-Historischen Museum in 1994 during my A. von Humboldt Foundation scholarship. The collection's full availability for the purpose of researching we owe to both the intercession of Professor Maria R. Alfeldt and the friendly attitude of Dr. Andreas Crüger, the then Head of the Stralsund's Museum, for which I am both grateful. The collection have been published several times and in various forms at that (Bursche 1996; Ciołek 1999a; 2001b–2002) yet for the first time it will be presented as an integral entity.

2. Cf. the introduction to this catalogue: K. Kowalski, W. Filipowiak, *The Former Archaeological Collections of the National Museum in Szczecin*.

3. Particularly such as Albert Kühne, Hugo Lemcke, Adolf Stuberrauch, Emil Walter, Otto Kunkel or Hans-Jürgen Eggers.

w II i początkach III wieku, sestertce wymiowane od II do połowy III wieku, trzeciowieczne antoniniany, follisy z pierwszej tercji IV wieku, a także rzymskie i wczesnobizantyjskie solidy i ich naśladownictwa powstałe w V i w pierwszej połowie VI wieku⁴.

Denary stanowiły w okresie późnej Republiki i wczesnego Cesarstwa podstawowy srebrny nominal, bity centralnie w Rzymie, w którym wypłacano żołdy, pobierano podatki czy prowadzono większe transakcje. Były też najpopularniejszą jednostką obrachunkową. Od czasów Oktawiana Augusta ich emitentem był cesarz. Na skutek kryzysu i procesów inflacyjnych w III wieku zostały wyparte przez zdevaluowane antoniniany.

Wczesnorzymskie denary są też najliczniej występującą monetą antyczną na terenach środkowowschodniego i północnego Barbaricum. Na terenach Polski, z wyłączeniem jej północno-wschodnich obszarów, stanowią one ponad 90% masy znajdowanego pieniądza rzymskiego.

Także w interesującym nas zbiorze najliczniejsze są znaleziska denarów, a ich łączna masa przekracza kilkakrotnie wszystkie pozostałe kategorie monet rzymskich razem wziętych. Zarejestrowano je w 16 znaleziskach (w tym zapewne czterech skarbach). Najstarszy cesarski denar jest datowany na 69 rok, zaś najmłodszy pochodzi z lat 218/222, niemniej zdecydowanie dominują monety z czasów dynastii Antoninów, tj. Złotego Wieku Cesarstwa, w tym przede wszystkim Antonina Piusa i Marka Aureliusza. Jest to tendencja notowana powszechnie na obszarach całego niemal Barbaricum.

Jak się obecnie uważa, denary w przeważającej masie opuściły granice Imperium w stosunkowo krótkim okresie w drugiej połowie II wieku: od panowania Marka Aureliusza do początków rządów Septymiusza Sewera. Wbrew poglądom przyjmowanym przez wiele pokoleń badaczy, nie pojawiły się one na Północy w rezultacie handlu dalekosiężnego, gdyż były dla Rzymian zbyt cennym pieniądzem, aby przeznaczać go dobrowolnie do wymiany z barba-

denarii, struck in the late 1st and in the 2nd and early 3rd century, the sestertii minted from the 2nd till the mid-3rd century, the 3rd century antoniniani, the folles from the first third of the 4th century as well as the late Roman and early Byzantine solidii and their copies from the 5th and early 6th century⁴.

In the period of the late Republic and early Roman Empire denarii constituted the standard silver denomination minted in Rome and used for the payment of soldiers' pay salaries, taxes, or bigger transactions. The denarius was also the most common calculation unit. From the times of Octavian Augustus it was the emperor who had struck them. Due to the crisis and inflation of the 3rd century the denarii were superseded by the devalued antoniniani.

Early Roman denarii comprise the most numerously occurring ancient coin within the central-eastern and northern Barbaricum. In Poland, except for her north-eastern territories, denarii constitute over 90% of the total mass of the discovered Roman coin.

Also, in the collection in question the denarii findings are among the most numerous discoveries and their total mass exceeds all the remaining categories of Roman coins by several times. The coins were recorded in 16 findings (including what must have been four hoards). The oldest imperial denarius has been dated for the year 69 whereas the youngest comes from the years 218/222; still, the coins prevailing in the collection originated in the Golden Age of the Empire, that is, of the Antoninus dynasty, in particular when emperors Antoninus Pius and Marcus Aurelius reigned. This prevalence has been recorded as typical for almost the entire Barbaricum.

According to contemporary assumptions, the majority of the denarii mass left the Empire during the reign of Marcus Aurelius and until the beginnings of the reign of Septimius Severus, that is within a relatively short time in the late 2nd century. In spite of the opinions many generations of researchers hold on this matter, the silver coins never appeared in the north as a result of far-reaching trade, for Ro-

⁴ Te statucie porównaj w niniejszej publikacji: A. Bursche, *Monety wczesnobizantyjskie zachowane z dawnej kolekcji starożytności pomorskich*.

⁴ Cf. these latter coins in the following contribution: A. Bursche, *Early Byzantine Coins – Remnants of an Ancient Collection of Pomeranian Antiquities*.

rzyńcami. Wielka fala denarów opuściła *limes* jako przedmiot trybutów, które Rzymianie w sytuacji bezpośredniego zagrożenia zmuszeni byli wypłacać sprzymierzonym *superiores barbari* (tj. odległym barbarzyńcom) w zamian za pomoc w zapewnieniu spokoju nad środkowym i dolnym Dunajem (Bursche 1994; 2002a; 2006b; 2008a; 2011, 69–84; Bursche, Kaczanowski, Rodzińska-Nowak 2000). Fakt ten poświadcza wiele przekazów pisanych. Kiedy Septymiuszowi Sewerowi udało się ostatecznie opanować sytuację w tej strefie, natychmiast zaprzestano wypłacania pieniądza srebrnego. Dlatego też najpóźniejsze skarby kończą się zazwyczaj monetami z połowy lat 90. II wieku. W czasach dynastii Sewerów na tereny Barbaricum napływały już tylko pojedyncze denary i subaeraty, czyli denary posrebrzane, wykonane na terenach przylimesowych, zapewne za cichym przyzwoleniem władz Cesarstwa (Bursche 1997; 2004; Bursche, Kaczanowski, Rodzińska-Nowak 2000). Na obszary Pomorza rzymskie srebrne monety trafiały przede wszystkim w rezultacie wewnętrznej wymiany darów w obrębie Barbaricum, prowadzonej z pobratymcami z południa.

Drugowieczne denary w Barbaricum były bardzo długo użytkowane, czasem nawet kilkaset lat, podczas gdy na obszarach Cesarstwa, na skutek procesów inflacyjnych, wypadły z obiegu już w drugiej połowie III wieku (Bursche 2002b; 2003; 2006a; 2008a). Także na terenach Pomorza znamy przypadki długiego użytkowania wczesnorzymskiego srebrnego pieniądza. Skarb z Reska, kończący się denarami z czasów Septymiusza Sewera, został znaleziony w naczyniu glinianym pochodzącym, wedle naszej obecnej wiedzy, z okresu wędrówek ludów. Podobnie cztery drugowieczne denary weszły w skład kolii pochodzącej z grołu u okazałego z Białęcina, datowanego na drugą połowę III wieku (Bursche, Hachula 2001).

Natomiast denary występujące w skarbach wczesnośredniowiecznych, zawierających z reguły sickane srebro, są bez wątpienia wtórnymi znaleziskami dokonanyymi w X i XI wieku i dodanyimi do depozytów, ze względu na krużec, z jakiego zostały wykonane (Zapolska 2007). Fakt ten poświadcza w naszym przypadku fragment denara Wespazjana z depozytu

mans considered them too precious money to willingly utilize it for exchange purposes with the barbarians. A great wave of denarii left *limes* as tributes' objects which Romans were compelled to pay to allied *superiores barbari* (i.e. barbarians settled in remote parts of the Barbaricum) in return for aid in keeping peace in the central and lower River Danube area when this area became jeopardized (Bursche 1994; 2002a; 2006b; 2008a; 2011, 69–84; Bursche, Kaczanowski, Rodzińska-Nowak 2000).

This fact has been confirmed by numerous written records. When Septimius Severus ultimately managed to bring the situation in the zone under control, the payment of the silver money at once stopped. For this reason the latest hoards usually end with coins from the mid 90s of the 2nd century. In the times of the Severus dynasty only individual denarii and subaerati, that is silver-plated denarii made within the near-*limes* areas, probably at a silent consent of the imperial powers, came into Barbaricum (Bursche 1997; 2004; Bursche, Kaczanowski, Rodzińska-Nowak 2000). Silver Roman coins came to Pomerania most frequently as a result of the domestic gift exchange within Barbaricum; an exchange carried out with southern Germanic tribes.

The second century Barbaricum denarii were used for a very long time, sometimes even for a several hundred years, whereas within the Empire they got out of circulation as early as the second half of the 3rd century (Bursche 2002b; 2003; 2006a; 2008a). Also in Pomerania cases are known of the long uses of the early Roman silver coin. The Resko hoard which ends with the denarii from the times of Septimius Severus was found in a clay pot from the Migration Period. Similarly, the four denarii from the 2nd century became a part of a necklace discovered in the Białęcino princely grave dated for the late 3rd century (Bursche, Hachula 2001).

On the other hand, the denarii found in the early medieval hoards and usually including cut silver are undoubtedly secondary discoveries performed in the 10th and 11th century and added to the deposits because of the material they were made of (Zapolska 2007). This fact has been confirmed by the presence of a fragment

w Darłowie, który został bez wątpienia pocięty we wczesnym średniowieczu.

Kolejną grupę stosunkowo licznie reprezentowaną w naszej kolekcji stanowią sesterce, które wystąpiły pojedynczo w dziewięciu znaleziskach. Określane są one często w literaturze mianem „wielkich brązów”, choć w istocie były wykonane z orichalcum – mosiądzu, stopu miedzi i cynku, charakteryzującego się intensywnym złotym połyskiem. Od czasów Oktawiana Augusta były emitowane w Rzymie przez senat i stanowiły największy bity centralnie nominal zdawkowy, używany do codziennych transakcji handlowych. Charakteryzowały się bogatymi w treści wyobrażeniami i rozbudowanymi legendami. Sesterce przeznaczone były zasadniczo do obiegu na terenach Italii i prowincji zachodnich Cesarstwa, na Wschodzie dominowały zazwyczaj emisje lokalne.

W naszym zbiorze najstarszy sesterce pochodzi z czasów Hadriana, zaś najmłodszy z połowy III wieku. Sesterce napływały masowo na tereny kręgu zachodniobałtyjskiego (zwłaszcza Sambii i zachodniej Litwy) oraz kultury wielbarskiej nad Zatoką Gdańską w ostatniej ćwierci II i pierwszej połowie III wieku. Na terenach zachodniobałtyjskich powszechnie występują w grobach datowanych na fazy C1–C2, a także w kilkunastu skarbach. Taka chronologia i lokalizacja znalezisk jednoznacznie wskazują, że to właśnie sesterce stanowiły w okresie późnorzymskim podstawowy pieniężny ekwiwalent w wymianie w zamian za bursztyn bałtycki (Bursche 1992; Zapolska 2008). Stosunkowo wysoka frekwencja sesterców z pierwszej połowy III wieku sugeruje, że znaczna ich część mogła napłynąć w rezultacie bezpośrednich relacji z obszarami północnej Italii.

Sesterce znajdowane na terenach Pomorza Zachodniego i Środkowego stanowią być może jakiś odprysk opisywanych wyżej znalezisk i poświadczenie kontaktów wewnętrznych w obrębie Barbaricum z głównymi strefami występowania bursztynu. Niemniej w kontekście występowania podobnych znalezisk na obszarach Jutlandii, Mecklenburgii i Pomorza Przedniego znacznie bardziej kusząca jest hipoteza, iż wyznaczają one kierunek napływu sesterców na południowe wybrzeża Bałtyku,

of Vespasian denarius in the Darłowo deposit, without doubt cut in the early Middle Ages.

The nine sestertii discovered as single findings belong in yet another group numerously represented in our collection. Frequently they are referred to in literature as “big bronzes” even though they were actually made of *orichalcum* – brass, an alloy of copper and zinc characterized by an intensive golden gloss. From the times of Octavian Augustus they were minted by the Senate in Rome and comprised the biggest centrally issued small denomination used in everyday trade transactions. Their characteristic trait was impressed images and legends. Sestertii were mainly used for the circulation in Italy and the Empire's western provinces, whereas in the East local emissions (the so-called Greek Imperials) usually dominated.

The oldest sestertius in our collection comes from the times of Hadrian, the youngest – from the mid-3rd century. In the late 2nd and early 3rd century sestertii came in large quantities both to the West Balts territories (in particular to Samland and West Lithuania) as well as to those belonging to the Wielbark culture on the Gdańsk Bay. Within the West Balts territories sestertii commonly occur in graves dated for the C1–C2 phases and in a dozen or so hoards. Such a simultaneous chronology and localization of findings indicate that sestertii constituted the standard coinage equivalent in the exchange for Baltic amber in the late Roman period (Bursche 1992; Zapolska 2008). The relatively high frequency of the early 3rd century sestertii suggests that a significant part of them could have come as a result of direct relations with the northern Italian territories.

The sestertii discovered within West and Central Pomerania might be both a fragment of the above depicted findings and a confirmation of internal contacts within Barbaricum with the main zones of amber resources. Nevertheless, in the context of the occurrence of similar findings in Jutland, Mecklenburg and the Front Pomerania (Vorpommern) the hypothesis that these findings indicate the direction of the sestertii influx to the southern Baltic coast seems far more tempting. It is sig-

Znamienny jest brak w znaleziskach z naszych obszarów średniego nominału – bitych z mosiądzu dupondiusów, a także miedzianych asów, podobnie jak ma to miejsce na wybrzeżach Zatoki Gdańskiej i na Sambii. Interesujący jest także fakt zarejestrowania w Brzeźnie Lęborskim sestercą w grobie popielnicowym, analogicznie jak na terenach zachodnioalpejskich.

Napływ sesterców na południowe wybrzeża Bałtyku ustał w początkach drugiej połowy III wieku, ze względu na pogłębiający się kryzys polityczny i ekonomiczny w obrębie Cesarstwa Rzymskiego nękanego ciągłymi najazdami barbarzyńców, co prowadziło do zerwania szlaków handlowych i komunikacyjnych. Kryzys ten i inflacja spowodowały jednocześnie zaniechanie przez senat rzymski emisji sesterców.

Kolejną, niezbyt liczną grupę monet reprezentowaną w naszej kolekcji stanowią antoniniany. Były to formalnie monety srebrne o podwójnej wartości denara, w istocie jednak o zaniżonej wadze i coraz mniejszej zawartości srebra, a zatem de facto stanowiły pieniądź bilonowy. Wprowadzone zostały po raz pierwszy do obiegu w początkach III wieku, rozpowszechnione w czasach Gordiana III, aby w połowie III wieku całkowicie wyprzeć denary, a w niedługim czasie także monetę brązową. Były bite na skalę masową w milionach egzemplarzy i służyły zarówno do wypłat żołdów, pobierania podatków czy całkiem pospolitych transakcji. Ich emisja została ostatecznie zaprzestana w rezultacie reform Dioklecjana w końcu III wieku.

Na tereny Barbaricum antoniniany, podobnie jak wcześniej denary, napływały przede wszystkim w rezultacie kontaktów politycznych. W tym czasie drużyny barbarzyńskie masowo służyły jako rzymskie oddziały pomocnicze (*auxiliae*) czy wojska sprzymierzone (*foederati*), walcząc czy to po stronie legalnego cesarza czy też uzurpatorów. Antoniniany trafiały zatem na obszary Barbaricum jako wypłacane im żołdy, trybuty czy też roczne opłaty, jakimi cesarze i ich legaci zapewniali sobie spokój na granicach lub wsparcie w zwalczaniu konkurenta do nalożenia purpury (Bursche 1996, 95–129).

W opisywanej kolekcji zarejestrowano sześć antoninianów pochodzących z trzech znalezisk, datowanych na lata 238/239–270/274,

znaczące jest to, że w znaleziskach w kwestii nominału, to jest, miedzi dupondius i miedzi as są brakuje, podobnie jak to ma miejsce na wybrzeżu Zatoki Gdańskiej i w Sambii. Wystąpienie sestercia w grobie popielnicowym w Brzeźnie Lęborskim, podobnie jak to miało miejsce w zachodnich Alpach, także wydaje się być ciekawym faktem.

Napływ sestercii na południowe wybrzeża Bałtyku ustał w początkach drugiej połowy III wieku, ze względu na pogłębiający się kryzys polityczny i ekonomiczny w Cesarstwie Rzymskim nękanym ciągłymi najazdami barbarzyńców, co prowadziło do zerwania szlaków handlowych i komunikacyjnych. Kryzys ten i inflacja spowodowały jednocześnie zaniechanie przez senat rzymski emisji sestercii.

Antoninianus jest inną, nie bardzo liczną grupą monet reprezentowaną w naszej kolekcji. Formalnie były to monety srebrne o wartości dwa razy większej niż denarius, ale w rzeczywistości były przewartościowane i charakteryzowały się coraz mniejszą zawartością srebra, co faktycznie czyniło je walutą kredytową. Pierwsze takie monety pojawiły się w obiegu w początkach III wieku, rozpowszechnione w czasach Gordiana III, aby w połowie III wieku całkowicie wyprzeć denarius, a w niedługim czasie także monetę brązową. Były bite na skalę masową w milionach egzemplarzy i służyły zarówno do wypłat żołdów, pobierania podatków czy całkiem pospolitych transakcji. Ich emisja została ostatecznie zaprzestana w rezultacie reform Dioklecjana w końcu III wieku.

Na tereny Barbaricum antoninianii, podobnie jak wcześniej denarius, napływały przede wszystkim w rezultacie kontaktów politycznych. W tym czasie drużyny barbarzyńskie masowo służyły jako rzymskie oddziały pomocnicze (*auxiliae*) czy wojska sprzymierzone (*foederati*), walcząc czy to po stronie legalnego cesarza czy też uzurpatorów. Antoninianii trafiały zatem na obszary Barbaricum jako wypłacane im żołdy, trybuty czy też roczne opłaty, jakimi cesarze i ich legaci zapewniali sobie spokój na granicach lub wsparcie w zwalczaniu konkurenta do nalożenia purpury (Bursche 1996, 95–129).

W opisywanej kolekcji zarejestrowano sześć antoninianii pochodzących z trzech znalezisk, datowanych na lata 238/239–270/274,

które należy wiązać z grupą dębczyńską (Ciołek 2003a; 2004). Można sądzić, że podobnie jak wielki skarb antoninianów z Piły (Ciołek 2005) napłynęły one z terenów prowincji nadreńskich, z którymi społeczność grupy dębczyńskiej utrzymywała intensywnie kontakty (Bursche 1986).

Ostatnią liczniejszą grupą monet związaną z okresem wpływów rzymskich są follisy. Były to monety brązowe, w pierwszym okresie z pewnością posrebrzane, wprowadzane do obiegu w rezultacie gruntownych reform monetarnych i fiskalnych Dioklecjana. Monety z identycznymi wyobrażeniami i legendami były wybijane w kilkunastu mennicach cesarskich położonych na obszarach całego Cesarstwa, co miało usprawnić ich dystrybucję. Choć formalnie co jakiś czas wybijana była moneta srebrna i coraz regularniej i liczniej moneta złota (*solidus*), to jednak w pierwszej połowie IV wieku w obiegu całkowicie dominującą rolę odgrywał follis i jego coraz lżejsze frakcje.

Follisy z naszej kolekcji znane są z trzech znalezisk, w tym z jednego interesującego skarbu z Sibina zawierającego 76 okazów wybitych w czasach Konstantyna I o bardzo wąskiej chronologii, ograniczonej do kilkunastu lat. Podobnie jak pozostałe follisy i ich frakcje z obszarów Pomorza Zachodniego i Środkowego, opisywane monety napłynęły zapewne w rezultacie kontaktów handlowych utrzymywanych przez społeczność grupy dębczyńskiej z obszarami zachodnimi Cesarstwa Rzymskiego, zwłaszcza z terenami Nadrenii (Bursche 1986; 1996, 129–132; Ciołek 2003a; 2004).

Konteksty archeologiczne opisywanych odkryć najczęściej nie zostały niestety zarejestrowane. Można podejrzewać, że większość wspomnianych znalezisk pochodziła z obszarów osad kultury wielbarskiej lub grupy dębczyńskiej, ze zniszczonych grobów czy też rozproszonych skarbów.

Ze zniszczonego grobu grupy dębczyńskiej pochodziły dwa antoniniany z otworami znalezione w piasku wraz z dwoma niebieskimi paciorkami, stanowiącymi pierwotnie zapewne część jednej kolii, odkryte w miejscowości Żeliszawiec. W Brzeźnie Lęborskim znaleziono w grobie popielnicowym wraz z brązową pin-cetą sesterc Marka Aureliusza, zaś w Pyrzycach

238/239–270/274 were recorded; the coins which must be associated with the Dębczyno group (Ciołek 2003a; 2004). One might assume that, similarly to the large antoninianus hoard from Piła (Ciołek 2006), these coins came from the Rhine provinces with which the Dębczyno group community had established strong contacts (Bursche 1986).

The follis comprises the last numerous group of coins associated with the Roman period. Certainly silver-plated at first, the follis was a bronze coin introduced to circulation as a result of Diocletian's thorough monetary and fiscal reforms. The coins with identical images and legends were struck in a dozen or so imperial mints situated within the entire Empire, a solution which was supposed to facilitate their distribution. Although formally a silver coin was struck every now and then, and the gold coin (*solidus*) – more and more regularly and in large quantities, in the early 4th century the folles and its fractions played the crucial role in coin circulation.

The folles present in our collection have been discovered in three findings, including one very interesting Sibin hoard where there were 76 pieces struck at the times of Constantine I; the pieces whose chronology does not exceed a dozen or so years. Similarly to the remaining folles and their fractions from West and Central Pomerania, the coins in question must have come to these territories as a result of trade contacts which the Dębczyno group community maintained with the western territories of the Roman Empire, in particular with the Rhineland area (Bursche 1986; 1996, 129–132; Ciołek 2003a; 2004).

Regrettably, archaeological contexts of the depicted discoveries mostly have been not recorded. One might suspect that the majority of the mentioned findings originated either in the Wielbark culture or Dębczyno group territories, from destroyed graves and dispersed hoards.

Two pierced antoniniani and two blue beads, all probably parts of a necklace once, were found in a destroyed grave of the Dębczyno group situated in Żeliszawiec. In Brzeźno Lęborskie a Marcus Aurelius sestertius and bronze tweezers were found in a cremation grave, whereas in a Pyrzyce inhumation grave

w grobie szkieletowym, wraz z trzema przewierconymi kłami psa lub wilka, dwa zaopatrzone w otwór antoniniany, tworzące również pierwotnie wspólną kolicę.

Za pozostałości rozproszonych skarbów (ewentualnie zniszczonych sakiewek) można najpewniej uznać cztery denary dynastii Antoninów znalezione w Czerwięcinie, trzy monety pochodzące z Krzyni i 13 uchwyconych denarów ze Struszewa. Orka doprowadziła także bez wątpienia do rozproszenia skarbu solidów z Karsiboru na wyspie Uznam, z którego monety znajdowane były podczas prac rolnych przez kilkadziesiąt lat. Tylko wyjątkowo wraz z okazjonalnie znalezionym skarbem zachował się pojemnik, w którym przechowywane były monety, jak miało to miejsce w przypadku depozytu denarów z Reska. Za niewątpliwie skarby należy uznać, znajdujące się również w naszej kolekcji, zespoły denarów z Rekowa, follisów z Sibina i solidów z Malchowa.

W niezwykłym kontekście archeologicznym zostały zarejestrowane denary i subaeraty z Buczka. Odkrywano je przypadkowo, podczas wydobywania torfu ze zmeliowanego jeziora⁵ wraz z licznymi innymi zabytkami związanymi z kulturą wielbarską z faz B2–C2, tj. datowanymi w przybliżeniu na II i III wiek: paciorkami, metalowymi elementami stroju, ozdobami, przęślikami czy fragmentami naczyń glinianych (Geißlinger 1981; Raddatz 1994). Należy sądzić, że przedmioty te były zatapiane jako swoiste wota, ofiary dla bogów czy przodków. Zwyczaj ten był bardzo rozpowszechniony w strefie Bałtyku, na terenach Jutlandii i Skandynawii, gdzie monety rzymskie występowały w kontekście depozytów ofiarnych złożonych z rynsztunku zdobytego na pokonanych drużynach germańskich, przede wszystkim z elementów uzbrojenia (Bursche 2010a; 2011). Brak wojskowego osądzenia w depozycie z Buczka mógł być związany z faktem, iż stanowiło ono dla lokalnych mieszkańców swoiste tabu i niemal nie pojawiało się w grobach kultury wielbarskiej. Znane są także inne przypadki występowania monet rzymskich w środowisku wodnym w interesującym nas regionie, np. denary rzymskie z dna doliny Iny, znajdujące na wysokości Suchania

– two pierced antoniniani and three pierced tusks of either a dog or a wolf, also fragments of an erstwhile necklace.

The four denarii from the times of the reign of the Antoninus house found in Czerwięcino, three coins discovered in Krzynia and 13 denarii from Struszevo should also be considered the remnants of dispersed hoards (or destroyed purses). Ploughing must have been the reason why the hoard of solidi discovered in Karsibór was dispersed, for the coins from this hoard were found in the course of farming works for a several dozen years on end. Only one coin container was preserved along with the accidentally found hoard, as was the case with the Resko denarii deposit. The sets of Rekowo denarii, Sibir folles and Malchowo solidi from our collection must undoubtedly be considered hoards, too.

The Buczek denarii and subaerati have been recorded in an unusual archaeological context. They were discovered accidentally during peat extraction from a meliorated lake⁵, along with other numerous finds of the Wielbark culture of the B2–C2 phases dated for approximately the 2nd and 3rd century such as: beads, metal elements of attires, ornaments, spindle whorls, or fragments of clay pots (Geißlinger 1981; Raddatz 1994). One must suppose that these objects were sunk as votive mass, or offerings for either gods or ancestors. The custom was very common within the Baltic zone, Jutland and Scandinavia where Roman coins occurred as parts of sacrificial deposits composed of the equipment won from defeated Germanic war bands, in particular from elements of weapons (Bursche 2010a; 2011). The lack of military equipment in the Buczek deposit could have been due to the fact that, for local inhabitants, such an equipment constituted a peculiar taboo which almost never occurred in the Wielbark culture graves. Cases are also known of the occurrence of Roman coins in water in the region in question, for example Roman denarii were found in the bottom of the River Ina near Suchań and Suchanówek (Bursche 2005; Ciołek 2007, 237, No. 326).

⁵ Obecnie ponownie wypełnionego woda, na skutek niezyszczenia rowów melioracyjnych w czasach komunistycznych.

⁵ At present filled with water again, due to the fact that melioration ditches were left undrained in the communist Poland.

i Suchanówka (Bursche 2005; Ciołek 2007, 237, nr 326).

Jednym z najbardziej dyskutowanych w literaturze tematów jest kwestia funkcji monet rzymskich w Barbaricum. Przez ponad wiek badacze analizujący to zagadnienie w odniesieniu do społeczności przedpaństwowych nie mogli się wyzbyć własnej mentalności rynkowej, ukształtowanej w nowożytnej Europie po rewolucji przemysłowej. Dopiero nowoczesna antropologia historyczna, a zwłaszcza szkoła Karla Polanyi'ego, w istotny sposób zmieniła istniejące w literaturze poglądy. Obecnie przyjmuje się, że moneta rzymska odgrywała na terenach środkowej i północnej Europy rolę pieniądza ograniczonego przeznaczenia. Pośredniczyła w tak zwanej ekonomii prestiżowej, to jest w obiegu darów; służyła do różnego rodzaju opłat, tradycyjnych i ceremonialnych (grzywna lub wiano), czy też płatności bieżących zobowiązań (żołdy lub myto). W szczególnych przypadkach na terenach faktorii handlowych (*ports of trade*) mogła nawet pełnić funkcję pośrednika wymiany, zwłaszcza w transakcjach zewnętrznych (Bursche 2002b; 2008b). Jednak na etapie kształtowania się społeczeństw protopaństwowych, braku centralnej, długotrwałej władzy, moneta napływowa nie mogła pełnić funkcji standardu i zwłaszcza gwaranta wartości. W tej sytuacji rzymskie monety dość powszechnie wykorzystywano jako źródło cennego metalu i przetwarzano je w celu wykorzystania surowca w lokalnych warsztatach jubilerskich (Bursche 2008b; 2010a; 2011, 59–62). Często wykonywano w nich także otwory i użytkowano jako integralne zawieszki czy też elementy kolii (Bursche, Okulicz 1999; Bursche, Hachuła 2004). W egzemplarzach złotych otwory przebijane od strony awersu występują niemal zawsze nad portretem cesarza, co świadczy o tym, że wizerunek władcy rzymskiego musiał dla barbarzyńskich elit odgrywać bardzo istotną rolę (Bursche 1998, 169–171; Bursche, Więcek 2011). Te wszystkie interesujące zjawiska rejestrujemy w materiałach analizowanej kolekcji.

One of the topics discussed in the literature on the subject the most is the question of the function of Roman coins in Barbaricum. For over a century scholars analyzing this question in the context of pre-state communities could only so much as do it via the lens of their own market mentality shaped in the post-Industrial Revolution modern Europe. It was owing to the modern historical anthropology, in particular the school of Karl Polanyi that the then existing ideas changed. At present it is assumed that the Roman coin played the role of special purpose money in central and northern Europe. It was a medium in the so-called prestige economy, or gift exchange, and served for making all sorts of traditional and ceremonial payments (fines or dowries), or current payments (soldiers' pay or tolls). In special cases and within ports of trade this coin could function as a medium of exchange, in particular for external transactions (Bursche 2002b; 2008b). Still, at the stage of the shaping of proto-state societies and lack of central, long-lasting power, the foreign coin was unable to function as standard value, or a value guarantee. In such a situation Roman coins were commonly used as a source of precious metal and thus melted down so as to reuse as raw material in local jewellery workshops (Bursche 2008b; 2010a; 2011, 59–62). Oftentimes these coins were pierced and used as integral pendants or necklace elements (Bursche, Okulicz 1999; Bursche, Hachuła 2004). In gold pieces the holes were made, almost without exception, from the obverse of the coin and precisely over the emperor's head; a detail suggesting that, for German power elites, the emperor's portrait must have played a significant role (Bursche 1998; Bursche, Więcek 2011). All these interesting phenomena have occurred in the materials from the analyzed collection.

Bibliografia i źródła archiwalne / Bibliography & Archival Sources

Źródła archiwalne / Archival Sources

Archiwum Słupsk	Teczki archiwalne z kartami inwentarzowymi i mapami Muzeum Okręgowego w Słupsku (Kreis-museum in Stolp), obecnie w Archiwum Działu Archeologii Muzeum w Koszalinie.
Kartoteka Reglinga	Rękopiśmiana kartoteka autorstwa Juliusa Meadlera (1854–1939) i Kurta Reglinga (1876–1935), ambasadorów Gabinetu Numizmatycznego w Berlinie, przechowywana w Münzsabinen, Staatliche Museen zu Berlin, Preussischer Kulturbesitz, jej kopia znajduje się w bibliotece dawnego projektu Fundmünze der Antike, na Uniwersytecie Goethego we Frankfurcie nad Menem.
Rom und Griechenland	Księga Nabytków (Accessionbuch), z rozdziałem: <i>Römische Münzen in Pommern gefunden</i> , przechowywana w Gabinetcie Numizmatycznym Muzeum Narodowego w Szczecinie.
Inventar – Auszüge	<i>Inventar – Auszüge über Münzfunde in Pommern, Akten des Provinzialmuseums Pommerscher Alterthümer betreffend die Münzsammlung</i> . Księga przechowywana w Gabinetcie Numizmatycznym Muzeum Narodowego w Szczecinie.
Inventarium	<i>Inventarium für die Münzen und Medaillen der Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Alterthumskunde in Stettin</i> , Berlin 1852. Księga przechowywana w Gabinetcie Numizmatycznym Muzeum Narodowego w Szczecinie, od s. 246: <i>Anzide Münzen</i> .

Skróty bibliograficzne / Bibliographical Abbreviations

A.P.	–	Alte Folge (dot. „BaltSt“)
<i>Amtl. Berichte d. Museum Danzig</i>	–	1894, 1897 Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturhistorischen, archäologischen und ethnologischen Sammlungen des Westpreussischen Provinzial-Museums, Danzig.
„AP“	–	Archologia Polska, Wrocław–Warszawa–Kraków–Częstochowa–Łódź
„BaltSt“	–	Baltische Studien, Stettin
„BMB“	–	Berliner Münzblätter, Berlin
PRGK	–	Bericht der Römisch-Germanischen Kommission, Frankfurt am Main
„BFM“	–	Pläner für Münzfreunde
DOC	–	A. R. Belinger, <i>Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection</i> , t. I: <i>Anastasius I to Maurice 491–602</i> , Washington, D.C., 1966
„FG“	–	Forschungen zur deutschen Geschichte, Göttingen
„FPP“	–	Folia Praehistorica Posnaniensia, Poznań
„II EK“	–	Jahrbuch für prähistorische und ethnographische Kunst, Berlin–New York
„Jahrbuch Mecklenburg“	–	Jahrbücher des Vereins für Mecklenburgische Geschichte und Alterthumskunde, Schwerin
Jalresbet. Stettin	–	Jalresbericht der Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Alterthumskunde, Stettin
JRGZM	–	Jahrbuch Römisch-Germanische Zentralmuseums Mainz
Katalog Berlin 1880	–	Katalog der Ausstellung prähistorischer und anthropologischer Funde Deutschlands, Berlin 1880
„KZM“	–	Koszalińskie Zeszyty Numizmatyczne, Koszalin
„Mn“	–	Monatsblätter der Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Alterthumskunde, Stettin
„MSiW“	–	Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne, Warszawa
„MZP“	–	Materiały Zachodniopomorskie, Szczecin
„NPP“	–	Neue Pommersche Provinzialblätter, Stettin
N.S.	–	Nowa Seria (dot. „MZP“)
N.F.	–	Neue Folge (dot. „BaltSt“)
„PA“	–	Przegląd Archeologiczny, Wrocław
PBZ	–	Prähistorische Bronzezeit, München
„PIMMAiEL“	–	Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Łódź
„PomAnt“	–	Pomerania Antiqua, Gdańsk
„PZ“	–	Prähistorische Zeitschrift, Berlin–New York
RIC	–	The Roman Imperial Coinage (II, Matangiy, B. A. Sydenham, C. H. V. Sutherland, R. A. C. Carson, P. H. Webb, J. W. B. Pearce, P. M. Bruer, J. P. C. Kerr), t. X, London 1923–1994
RIC	–	The Roman Imperial Coinage, revised edition (C. H. V. Sutherland), I, London 1984
Samml.	–	Zuwachs der Sammlung (do 1922), Berichte über die Hauptversammlung (195+) i Berichte über die Versammlung (1935) w rubryce Vermischtes „Mbl“
SchEd.N.G.Dg.	–	Schriften der Naturforschenden Gesellschaft in Danzig, Danzig
„Unser Pommerland“	–	Unser Pommerland. Monatschrift für das Kulturleben der Heimat, Stettin
„WA“	–	Wiadomości Archeologiczne, Warszawa
„WN“	–	Wiadomości Numizmatyczne, Warszawa
„ZfE“	–	Zeitschrift für Ethnologie, Berlin
„ZfN“	–	Zeitschrift für Numismatik, Berlin
„ZOW“	–	Zachłani wiśków, Warszawa

Bibliografia / Bibliography

- Alfreds G.
1959 *Das Münzwesen im niederdeutschen und friesischen Raum*, Hamburg.
- Almgren O.
1925 *Studien über nordwestliche Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinziellnordischen und südrussischen Funde*, Mannus – Bibliothek 32, Leipzig.
- Altenburg D.
1928 *Die vorgeschichtlichen und kulturgeschichtlichen Sammlungen der Gesellschaft für pommerische Geschichte und Altertumskunde*, „Mb.“ 42, 83–90.
- Anciersen S. L.
1977 *Fibellöskultursens historia*, „Kunf.“ (1971), 73–125.
- Anderson S., Wigförs L., Nancke-Krogh S. (red.)
1988 *Fibelfolk för 8000 år sedan – om en gravplats i Götterborg*, Arkeologi i Mänsverige 3, 1988.
- Andrzejowski J.
1991 *Określenie rodzaju dołki z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich w Europie Środkowej i Południowej (Próba klasyfikacji i analizy chronologiczno-terytoryjalnej)*, „MStM” 6, 7–20.
- Archeologia Żywa
2010 *Zbiór Szczeciński, wyprac. Orłowski-Szymisławski*, „Archeologia Żywa” 7 (2010), 14–22.
- Ales A.
1982 *Skarby wczesnośredniowieczne z obszaru Polśi*, (w:) Ales, red. J. L. Górowski, L. Górska, L. Paćcrowska, J. Pyrgala, W. Szymański, Wrocław.
- Asboe M.
2004 *Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit – Herstellungsprobleme und Chronologie*, Ergänzungsbande zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 48, Berlin–New York.
- 2007 *Brakteatenstudien*, Koblenz.
- Baerfeld E.
1895 *Beiträge zu den deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit*, Berlin.
- 1896 *Der Denarfund von Fiddichau*, „Mb.” 10, 3, 33–40.
- Bald A.
1944 *Die slawischen Grabfunde Pomerns*, Großswald, maszynopis dysertacji doktorskiej.
- 1969 *Die wendischen Grabfunde aus Pomern*, „BaltS.” N.F. 55, 7–32.
- Balkensm B.
1966 *Studien über die Metallnadeln der römischen Kaiserzeit im freien Germanien*, „Saalburg-Jahrbuch” 22, 7–100.
- Baldeman Ch.
1969 *Metallfingerringe der römischen Kaiserzeit im freien Germanien*, „Saalburg-Jahrbuch” 26, 5–106.
- Balt E.
1918 *Pfahlbau-Urnen*, „PZ” 10, 65–79.
- Balt R.
1926 *Das Mann-Schwarzfund von Kälpa*, (w:) Reallexikon der Vorgeschichte 7, red. M. Ebert, Berlin, 14–15.
- 1927 *Der Schwarzfund von Quiluz*, „BaltS.” N. F. 29, 151–206.
- Baltmann J.
1995 *Die Nydamfibeln. Eine Fibelform der Stufe C3F*, „Germania” 71, 139–82.
- Berke S.
1990 *Römische Bronzefüße und Terra Sigillata in der Germania Libera*, Boretz, „Münsterer Beiträge zur Archäologie” 7, Münster.
- Betsu G.
1925 *Slawische Hügelgräber bei Nesthof*, „PZ” 16, 64–76.
- Byer W. G.
1875 *Quartal- und Schlussbericht des Vereins für mecklenburgische Geschichte und Alterthumskunde Schwerin im Juli 1875*, „Jahrbuch Mecklenburg” 38, 1–9.
- Białecki T.
1999 *Muzealnictwo do 1945*, (w:) Tęczyńskopolia Szczecińska I, red. T. Białecki, Szczecin, 631–635.
- 2001 *Pierwszy okres pracy Muzeum Pomorza Zachodniego w świetle dokumentów*, (w:) Instancja est mater Jostzane, red. E. Wilgocki i in., Szczecin, 441–46.
- Blackburn M. A. S., Jonsson K.
1981 *The Anglo-Saxon and Anglo-Norman element of North European coin finds [w:] Viking-Age Coinage in the Northern Lands*, red. Blackburn M. A. S., Metcalf D. M., Oxford, 147–255.
- Bleier W.
1979 *Pomorskie narzędzia i narzędzia z tarczowniczymi spinaczami*, „MZF” 25, 5–85.
- 1984 *Die Arm- und Beinbeugen in Polen*, PBF 10/2, München.
- 1990 *Skarby z wczesnej epoki brązu na ziemiach polskich*, Prace Komisji Archeologicznej 28, Kraków.
- 1995 *Przegląd do badań na I terytorium kulturowym Pomorza w środkowej epoce brązu*, (w:) Miscellanea archaeologica Thaddeus Malinowski dedicata, red. F. Rożnowski, Słupsk-Fozna, 47–55.
- 1999 *Skarby ze starzej i środkowej epoki brązu na ziemiach polskich*, Prace Komisji Archeologicznej PAN Oddział w Krakowie 30, Kraków.
- 2001 *Skarby przedmiotów metalowych z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza na ziemiach polskich*, Kraków.
- Blum E.
1912 *Die germanischen Stämme und die Kulturen zwischen Oder und Passarge zur römischen Kaiserzeit*, Teut., Mannus – Bibliothek 8, Würzburg.
- 1915 *Die germanischen Stämme und die Kulturen zwischen Oder und Passarge zur römischen Kaiserzeit*, Mannus – Bibliothek 14, Würzburg.
- Bogucki M.
2003 *Wczesnośredniowieczny skarb ozdób srebrnych ze wsi Brodzikowo, pow. Mrągowo*, (w:) Studia Galiczyńskie. Tom I, red. W. Wróblewski, Warszawa, 181–244.
- 2006 *Nieznaną hybryda denara Principis Polonie i nowy typ monety Bolesława Chrobrego*, „WN” 50, Warszawa, 181–194.
- Bohnc LL. W.
1975 *Archäologische Zeugnisse zur Geschichte der Markomannenkriege (166–180 n. Chr.)*, „JRGZM” 22, Mainz, 155–217.
- 1991 *Ausgewählte Funde aus dem germanischen Königsgrab von Müßow (Salamühren/CSFR) anlässlich der Restaurierung*, „Archäologische Korrespondenzblatt” 21, 291–304.
- Bolin S.
1926 *Fynden av romerska mynt i det fria Germanien*, Lund.

- Bratzer S.
1996 *Merovingen- und Karolingerzeitliches „Tiergold“ bei der Nordostslawen. Geprägtes Silber und Plättchenalter im südwestlichen Ostseeraum*, „PZ“ 7, 1, 46–84.
- Bronisch G., Cich W.
1939 *Kreis Cammin-Land, Stearin*.
- Bronisch G., Cich W., Teichmüller H.
1938 *Die Kunst- und Kulturdenkmäler der Provinz Pommern, Kreis Bütow*, Stearin.
- Bruen W. A. von
1968 *Antikensilberne Hortfunde der jüngeren Bronzezeit*. Römisch-Germanische Forschungen 29, Berlin.
- Buga U.
2005 *Gazy-krępalce z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza na szczytach polskich*, „Materiały Archeologiczne“ 35, 67–92.
- Bukowski Z.
1998 *Pomorze w epoce brązu w świetle dalekosiężnych kontaktów wymiennych*, Gdańsk.
- Bursche A.
1980 *Dawne analeziska monety rzymskich w świetle nowych badań*, „WN“ 24, 2, 82–93.
1986 *Direction of contacts of the Roman Empire with the mid-European Barbaricum in the second part of the 5th and 4th centuries in the light of coin finds*, Polish Numismatic News 1, 33–41.
1992 *Roman Ae coinage on the south Baltic coast*, (w:) *Contacts across the Baltic Sea during the Late Iron Age*, red. B. Härdh, B. Wyszomska-Werban, Lund, 1–11.
1994 *Die Markomannenkriege und der Zustrom römischer Münzen in das Barbaricum*, (w:) *Markomannen: neue Ursachen und Wirkungen*, red. H. Hieberg, J. Tejral, A. Stappner, Wien – Eran, 171–185.
1996 *Late Roman-Barbarian Contacts in Central Europe. Numismatic Evidence*, Studia i zprawy Fundacji im. dr. A. Rika, red. M. R. Alóć, U. Berlin.
1997 *Denarii subaerati from Barbaricum*, Polish Numismatic News 6, 31–42.
1998 *Zbiór numizmatyczny z okolic Barbaricum. Symbolika procesów wchłonięcia społeczeństwa barbarzyńskich w sferę starożytności*, Warszawa.
2002a *Roman coins in Scandinavia. Some remarks from the Continental perspective*, (w:) *“Drift – og, det vil leve nokon!”*. Festschrift til Ulla Lund Hansen på 60-årsdagen d. 18 august 2002, red. J. Pind et al., Copenhagen, 69–78.
2002b *Coinage of Roman origin in Northern Europe in Late Antiquity*, „Historia et Mesia“ 17, 121–141.
2003 *4th century solidi from Zagórzyn hoard*, Polish Numismatic News 7, 41–60.
2004 *Dalsze uwagi z okolic w Ławie, pro. Węgry. Szczegółowe dane o wczesnym Barbaricum*, (w:) *Studia z dziejów antyku*, Pomorski Profesor Andrzej Kunisz, red. W. Kaczanowicz, Katowice, 192–205.
2005 *Münzen der römischen Kaiserzeit aus Elbisen. Ein Beitrag zur Quellenkritik*, (w:) *Wasserwege: Lebensadern – Trennungslinien*, red. C. von Carno-bontheim, Südwestf., 123–139.
2006a *Rola źródeł numizmatycznych w badaniach nad spójnością osadniczą i kulturową w schyłku starożytności*, (w:) *Archeologia o początkach Słowian*, red. M. Przeworski, Rzeszów, 204–211.
2006b *Relation between the Late Roman World and Barbarian Europe in the light of the coin finds*, Bulletin du Cercle d’Études Numismatiques 43, 221–227.
2008a *Inflation and influx of Roman coins into Barbaricum*, (w:) *Introsamente monetale e processi inflativi nel mondo antico e medievale. Atti del IV Congresso internazionale di Numismatica ed Storia Monetaria*, red. M. Asolati e G. Corinti Padovani, Padova, 12–13 ottobre 2007, Padova (Numismatica Patavina 9), 73–82.
2008b *Findings of Roman coins in Barbaricum of Late Antiquity. An interdisciplinary essay*, (w:) *Roman Coins outside the Empire. Ways and Phases. Contexts and Functions. Proceedings of the ESP/SCFI Exploratory Workshop*, Kačivil’ Palace, Nieborów [Poland], 3–6 September 2007, red. A. Bursche, R. Czołcz, R. Wollers, Weiten, 395–416.
2009 *Coins*, (w:) *Wealth and Prestige. An Analysis of Rich Graves from Late Roman Iron Age on Eastern Zealand*, red. L. Boye, U. Lund Hansen, Denmark, Studier • Astronomi • Nyere Tid • Arkæologi II, Kroppebjerg, 185–192.
2010a *Monety rzymskie z Uluruj Adal*, (w:) *Terra Barbarica. Studia o starożytności Magdaleny Mjazyńskiej w 65. rocznicę urodzin*, red. J. Schuster-Pedz, 197–210.
2010b *More recent evidence on the Danchery-Brangung horizon*, (w:) *International Conference “Inter arbo znata. Contacts between Scandinavia and Central Europe in the Roman Period”*, October, 21–25, 2010, red. L. Klarupová, Gaspar, Granada, Ukraine, Smiřtopol, 8–27.
2011 *Uluruj Adal 14: Die Münzen*, Århus.
- Bursche A., Hehl K.
2004 *Roman coins from the princely burial in Bielecino [Valentia] in Pomerania*, (w:) *Europa Barbarica. Monumenta Studia Gothica IV*, red. A. Kokowski, Lubin, 139–146.
- Bursche A., Kaczanowski J., Rodzimska-Nowak J.
2000 *Monety rzymskie z Jaksowic*, (w:) *Superiores Barbari. Księga ku czci Profesora Kazimierza Godłowskiego*, red. R. Małyda-Legutko, W. Bochniak, Kraków, 101–130.
- Bursche A., Okalicz-Kozary J.
1999 *Groby a monety rzymskie na cmentarzysku kultury wiebarskiej w Wólkach koło Elbląga*, (w:) *Cornham. Studia z archeologii okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Europie Środkowej* dedykowane Teresie Lipińskiej w 65. rocznicę urodzin, red. J. Andrzejowski, Warszawa, 141–163.
- Bursche A., Wjcek T.
2011 *Roman gold coins and medallions, pierced or looped, from the collections of the National Museum of Ukrainian History in Kyiv*, „WN“ 54 (2010), 293–224.
- Buttle W.
1938 *Der donauländische und der Westliche Kulturkreis der jüngeren Steinzeit*. Uarbericht der Urgeschichte Deutschlands, red. E. Sprockhoff, Berlin.
- Cich W.
1970 *Neznámá česká mince*, t. I, Praha.
- Czołcz R.
1998 *Skrób słonych monet z Miezowia (gm. Puck) z zespołu z Brzeźna Gólnickiego*, „WN“ XLIII–2, 59–67.
1999a *Złote słony w strefie Morza Bałtyckiego u schyłku starożytności*, „ZOW“ 54/3, 37–40.
1999b *Znaleziska monet rzymskich z terenów Pomorza przedhistorycznego w zbiorach Muzeum Kultury i Historii w Sopotu*, „WN“ 73, 169–186.
2001 *Katolog analezisk monet rzymskich na Pomorzu*, Warszawa.
2003a *Die römischen Münzfunde in Pommern*, Polish Numismatic News VII „WN“ 47, 25–39.
2003b *Znaleziska solidów na Pomorzu*, „WN“ 47, 163–180.
2004 *Występowanie monet rzymskich na terenach zajmowanych przez ludność grupy dylezyńskiej*, (w:) *Najnowsze badania nad numizmatyką i sferą styku Pomorza Zachodniego*, red. G. Hroczko, Materiały z konferencji naukowe 50 lat Działu Numizmatycznego Muzeum Narodowego w Szczecinie 19–20 września 2002 r., Szczecin, 37–52.

- 2005 *Solidusfunde in den südlichen Ostseegebieten*, (w:) XII Congreso Internacional de Numismática, Madrid—2005, red. C. Alfaro, C. Marcos, P. Otero, Actas—Proceedings—Actes, II, Madrid, 195–197.
- 2006 *Szkryt antoninianów z Piły: skarb, kasa legionowa, wyanna munita*, (w:) Prace i Noteci na tle pradziejowych i wczesnośredniowiecznych znalezisk numizmatycznych, red. H. Machocwiś, Ł. Koja, P4, 245–251.
- 2007 *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Polen: Pommern*, Collection Moneta 67, Weutere.
- 2009 *Der Zufall von Solidi in die südlichen Ostseegebiete*, (w:) Byzantine Coins in Central Europe between the 5th and 10th Century, Moravia Magna, red. M. Wołoszyn, Seria Polona III, Kraków, 217–229.
- 2010 *Goldene Münzen der 4.–5. Jh. in den südlichen Ostseegebieten*, (w:) World Apart? Contacts across the Baltic Sea in the Iron Age, red. U. Lind, Harsen, A. Bitoni-Wielebski, Network D, rmarz—Poland, 2005–2008, København—Warszawa, 377–386.
- Clark J. G. D.
1936 *The Mesolithic Settlement of Northern Europe*, Cambridge.
Caroliwy E.
1964 *Grzebienie rogowe i kościane od I do V w. n.e. na Pomorzu Zachodnim*, „MZ” 9, 167–217.
1966 *Planit Kamieński w starożytności*, Szczecin.
1999 *Archeologia*, (w:) Encyklopedia Szczecina Tom I, red. T. Bielski, Szczecin, 39.
Czarnecki M.
1977 *Chronologia brązu w Podujaci*, „MZ” 13, 7–12.
1981 *The Mesolithic in the Szczecin Lowland*, (w:) Mesolithikum in Europa, Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte Potsdam, 14/5, 345–351.
1985 *Początki zasiedlenia u paleolocie i mezolocie*, (w:) Dzieje Szczecina, t. I (Pradzieje Szczecina), red. G. Labuda, W. Filipowiak, Warszawa—Poznań, 60–80.
Czuchra I. J., Kozłowska-Skokół D.
2008 *Szyteły kamiennie na Pomorzu Zachodnim*, Szczecin.
Czekaj-Zastawny A., Kubiński J., Tebberger T.
2011 *Long distance exchange in the Central European Neolithic: Hungary to the Baltic*, „Antiquity” 85 (327), 43–58.
Cziesla E.
1997 *Jäger und Sammler. Die mittlere Steinzeit im Tal der Elbe*, Lindner Soft Verlag, Bühl.
Czostek K.
2011 *Byzantia słowiańska z wczesnośredniowiecznych skarbnic burholmskich*, (w:) „MZ” N.S. 6/1 (2009–2010), 1– Archeologia, 167–202.
Czwojda P.
2007 *Pelży. Próba interpretacji nacięć na wczesnośredniowiecznych monetach*, „WN” 5/1, 1–28.
Dannenberg H.
1848 *Der Münzfund von Stolp*, Memoiren der Kaiserlichen Besichtigungs-Gesellschaft für Archäologie und Numismatik zu St. Petersburg II, 106.
1876 *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit*, t. I, Berlin.
1877 *Zwei pommersche Münzfunde aus dem 11. Jahrhundert*, „BerSt” 7/1, 232–235.
1887 *Drei Münzfunde aus dem X. und XI. Jahrhundert (Klein-Roscharden, Pomm. Posen)*, „ZfN” 15, 281–299.
1895 *Münzgeschichte Pommern im Mittelalter*, Berlin.
1894 *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit*, t. II, Berlin.
1896 *Münzgeschichte Pommern im Mittelalter. Nachtrag*, Berlin.
1898 *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit*, t. III, Berlin.
1904 *Nachträge zu Dannenbergs „Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit“*, Band I. Bis III. [–] „Berliner Münzblätter” 21 (1900), 21 (1901) i N. F. 1 (1902–1904).
1965 *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit*, t. IV, Berlin.
David E.
2001 *Technologie ancienne les derniers chasseurs préhistoriques en Europe du Nord (X^e–VIIIe millénaires avant J.-C.)*, Ph.D. monograph.
Dąbrowski J.
1979a *Kultura brązu na Pomorzu*, (w:) Prace i Noteci na tle polskiej V, *Osirodek epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego*, red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski, Wrocław—Warszawa—Kielce—Gdańsk, 74–80.
1979b *Kultura jasnowska*, (w:) Prace i Noteci na tle polskiej IV, *Osirodek epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego*, red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski, Wrocław, 206–208.
1985 *Problem zróżnicowania kulturowego ziem Polski w starszej epoce brązu*, „PA” 33, 115–157.
2001 *Alte Bronzezeit in Polen — Stareza epoka brązu na Polsce*, Warszawa.
2009 *Polska przed czterna tysiącami lat. Czasy kultury łutyskiej*, Warszawa.
Dibbet O.
1936 *Münzfunde der Römischen Kaiserzeit aus unserem Kreis*, „Heimat-Kalender des Stadtkreises Kolberg und des Landkreises Kolberg-Körlin” 12, 54–55.
1938 *Der Schatzfund von Stülkow*, „Heimat-Kalender des Stadtkreises Kolberg und des Landkreises Kolberg-Körlin” 14, 57–58.
Dietz E.
1904 *Zur Geschichte und Urzeit der Landes Daber*, Stuttgart.
Dimitrakis G.
1979 *Kultura łutyska między Pabą a Odrą w II–IV wieku*, Wrocław.
Dierks G.
1939 *Urgeschichte des Weischker—Kreises Pyritz*, Stuttgart.
Drazenović L.
1895 *Terzi sigillata. Ein Beitrag zur Geschichte der griechischen und römischen Keramik*, Bonner Jahrbücher 96, 18–128.
Duczko W.
2000 *Obecność spondyliowatki na Pomorzu i dawna kultura skąpinowa w wczesnym średniowieczu*, (w:) *Salvo Chrobrego. Kaliszeg w średniowieczu*, red. T. Lesiński, M. Rebiśko, Kolobrzeg, 23–44.
Dumicz M.
2001 *Kształtowanie się Słowiańszczyzny Północno-Zachodniej*, Warszawa.
Eck U.
2009 *Szatana kulturalnego*, Poznań.
Eggert H.
1934a *Eine verzierte Reihewegschärpfe aus der Oder bei Pflitz*, „MfH” 48/12 (Dezember), Beihft zum Erwerbungs- und Forschungsbericht, 179.
1934b *Ein Schatzfund der mittleren Bronzezeit von Radbeck, Kr. Greifenhagen*, „MfH” 8, 135–136.
1934c *Ein Verahrfund der jüngsten Bronzezeit von Bruchhoff*, Beihft zum Erwerbungs- und Forschungsbericht 1934, 11–13.

- 1934d *Der Schatzfund von Köpplin aus der jüngsten Bronzezeit*, „Heimat-Kalender der Stadtkreise Kolberg und des Landkreises Kolberg-Körlin“ 10, 12–14.
- 1935a *Ein Grabfund der ältesten Bronzezeit aus Schlesien, Kr. Graßhofberg*, Beilage zum Erwerbungs- und Forschungsbericht 1935, 10–11.
- 1935b *Ein Schatzfund der Völkerwanderungszeit von Schwellin, Kr. Köslin*, Bericht zum Erwerbungs- und Forschungsbericht 22–27.
- 1936a *Das Hüftengrab von Kohn, Kr. Graßhofberg und die germanische Landnahme in Pommern*, „BaltSt.“ N.F. 38, 1–7.
- 1936b *Das Gräberfeld von Langenhagen, Kr. Saatzig*, „Mbl.“ 70 7–8, 128–139.
- 1936c *Das Gräberfeld von Langenhagen, Kreis Saatzig*, Zweites Bericht zum Erwerbungs- und Forschungsberichte, 15–27.
- 1937 *Ein frühbronzezeitliches Grabfund von Tarkau, Kreis Belgard (dam. Schwabeburg)*, „Mbl.“ 51, 157–159.
- 1938a *Das älterbronzezeitliche Skeletgrab von Kuchlow, Kr. Kammin*, „Mbl.“ 72, 126–128.
- 1938b *Das älterbronzezeitliche Gräberfeld vom Spinnkasten bei Tarpow a. R., Kreis Graßhofberg*, „Mbl.“ 82, 33–41.
- 1939 *Vorgeschichte des Kreises Kammin*, Steina.
- 1940 *Das römische Einfuhrgut in Pommern*, „BaltSt.“ N.F. 42, 1–35.
- 1951 *Der römische Import im frühen Germanien*, Hamburg.
- 1953 *Labrow. Ein germanischer Fürstensitz der älteren Kaiserzeit*, „PZ.“ 34/55, (1949–1950), 58–111.
- 1959 *Grabfunde der Völkerwanderungszeit aus Pommern*, „BaltSt.“ N.F. 46, 3–28.
- 1961 *Pommersche Vorgeschichtsforschung im Exil (1945–60)*, „BaltSt.“ N.F. 48, 75–104.
- 1961a *Das Gräberfeld von Langenhagen, Kreis Saatzig*, „BaltSt.“ N. 3 50, 5–87.
- 1965 *Die Kunst der Germanen in der Eisenzeit*, (w) Kelten und Germanen in keltischer Zeit. Kunst der Welt, Bd. 11, J. Eggers, R. Joffroy, W. Holm, syst. Baden-Baden, 7–87.
- Eggers H., Köhnewald V.
1935 *Vor- und Frühgeschichte des Kreises Pabitz*, Steina.
- Eggers H., Giesch G.
1938 *Vorgeschichte, Uweisheitlicher Sonderdruck aus „Der Kreis Rummelsburg“*, Ein Heimatbuch, Steina.
- Eggers H., Szary D.
2001 *Funde der Vorbronzezeit, der Römischen Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit in Pommern*, „Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mecklenburg-Vorpommerns“ 38, Labkow.
- Ehlfar E.W.
1866 *Ein Münzfund auf der Insel Usedom*, „BaltSt.“ 2/1, 231–241.
- Engel C., Le Baume W.
1937 *Kulturen und Völker der Frühzeit im Preussensland*, Königsberg.
- Fagerlie J.M.
1967 *Late Roman and Byzantine Solids Found in Sweden and Denmark*, Numismatic Notes and Monographs 157, New York.
- Falszczyńska
1998 *Falszczyńska i naśladownictwo monet. XI Ogólnopolska Sesja Numizmatyczna*, red. M. Gaćzarzewicz, Poznań.
- Fiala P.
1891 *Beschreibung böhmischer Münzen*, Prag.
1895 *České mincey*, Praha.
1916 *Der Neuhünzenfund von Tuzau*, Münzen und Medaillen der Weltkulturerbe, Prag.
- Hłobowiak W.
1956 *Sprawyoznawstwo dzialalności Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie za rok 1956*, „MZP“ 2, 369–78.
1962a *Sprawyoznawstwo dzialalności Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie za 1962 r.*, „MZP“ 8, 549–559.
1962b *Wolinaanse, studium osadnicze. Materiały, t. 1*, Szczecin.
1965 *Muzeum Pomorza Zachodniego w dziesięciolecie (1945–1965)*, 11, 9–28.
1982 *Der Gotzentempel von Wolin, Kult und Magie, Arbeits- und Forschungsberichte zur Sachsischen Bodendenkmalpflege*, Beiheft 17, Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte, t. II, Berlin, 109–123.
1991a *Wolin-Jomsborg. Ein Vikingesiedlungs- und Handelsort in Polen*, Roskilde.
1991b *Die Anfänge des Städtebaus in Pommern*, (w) *Frühgeschichte der europäischen Stadt. Voraussetzungen und Grundlagen*, red. J. Herrmann, H.-J. Brachmann, Berlin, 149–158.
1993 *Stowaryskie wzniesienia pogotfiskie u ujścia Odry*, (w) *Wzniesienia pradziejowe i wczesnohistoryczne na ziemiach polskich*, red. M. Wapiński, H. Pader, Gdańsk, 19–6.
1998 *Ceramika stowaryńska i „batyjska” – uwagi do produkcji i handlu morskiego*, (w) *Acta Archaeologica Pomranica*, t. 1, red. M. Dworaczek, P. Krajewski, L. Wilgocki, Szczecin, 237–243.
- Hłobowiak W., Gurdziach H.
1992 *Wolin-Vnlona. Die russische legende vom Untergang und Aufstieg der Stadt*, Rostock.
- Hłobowiak W., Labuda G. (red.)
1985 *Pradziejowe Szczecinie*, (w) *Dzieje Szczecina*, t. 1, Warszawa–Poznań.
- Fogel J.
1979 *Studia nad użyciem ludności kultury łęczyckiej w dorzeczu Odry i Wisły*, UAM Seria Archeologia nr 11, Poznań.
1988a *Militaria kultury wczesniej z dorzecza Odry i Wisły (królów)*, UAM Seria Archeologia nr 32, Poznań.
1988b *„Inżynier” wiodłyka na wzmacniających polkach a schyłku epoki brązu*, UAM Seria Archeologia 80, Poznań.
- Friedländer J.
1874 *Römische und ältere Münzfunde*, „ZfN“ 6, (71)–(72).
1879a *Der Fund von Witzmar*, „ZfN“ 6, 112–25.
1879b *Der Münzfund von Witzmar*, „BaltSt.“ 29, (Jahresber. 41), 123–128.
- Giere W.
1923 *Die neolithische Ospreusen-Hocke mit Schlangenkopf, ihre Entwicklung und Verbreitung*, Sonderdruck aus „Fünftiger Jahrbuch“ 3.
1929 *Wolkower Schwert (Depot von drei Schwertern)*, (w) *Reallatkon der Vorgeschichte* 14, red. M. Ebert, Berlin, 445.
- Górnalski T.
1986 *Późnoprotoprezyjskie i wczesnoprotoprezyjskie harpuny i ostrza kościane i rogowe na południowych wybrzeżach Bałtyku między ujściem Niemna a Odry*, „MZP“ 51, 7–11.
1987 *Zespoły typu Tinowice. Zachodniopomorski ekwiwalent ugrupowania Frieholle–Ellerbek–Liesow*, „MZP“ 53 (1990), 7–48.
1992 *Mezolit Pomorza*, Szczecin.
2002a *Spółczesność megalityczna. Osadnictwo, gospodarka, kultura ludów łowców w VII–IV tysiąclecia p.n.e. na terenie Europy*, Szczecin.
2002b *Przejawy sztuki megalitycznej na ziemiach polskich*, (w) *Sztuka pradziejowa ziem polskich. Katalog wystawy*, Gniezno, 70–84.
2005 *Nowe materiały kultury wczesnoprotoprezyjskiej osadnictwa protoneolitycznego na Pomorzu*, „FP“, 12/1, 7–90.
2011 *Organizacja terytorialna osadnictwa łowców mezolitycznych. Studia na przykładzie obszaru rynn plejstoceńskiej dolnej Odry*, „AP“ 56/1–2, 59–135.

- Gabekli J.
1965 *Die vnnich-pommersche Frauenkultur im 1. und 2. Jahrhundert*, München.
- Gazdarski R., Gaz D., Szukala M.
2002 *Archaeorum Polissawowa w Szczecinie – przewodnik po zabytkach archeologicznych, t. 1, Albo do 19.5 roku*, Warszawa–Szczecin.
- Gebhart T.
1938 *Münzfunde als Quellen der Wirtschafts- und Kulturgeschichte im 20. und 11. Jahrhundert*, Deutsches Jahrbuch für Numismatik I, 157–172.
- Gejda B.
1978 *Starszy okres epoki brązu na zachodnich ziemiach polskich w zasięgu „kultury przedłużonej”*, (w:) Prace Instytutu ziom polskich, III, *Wczesna epoka brązu*, red. A. Gańczawski, J. Kowalczyk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 137–172.
- Geč M.
1964 *Szkielec i obrządek pogrzebowy w kulturze łuskiej*, Prace Archeologiczne 6.
1975 *Kultura przedłuska*, (w:) Komisji Archeologicznej PAN Odkrycia w Krakowie, II, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
1980 *Die Dolche und Stabdolche in Polen*, PBF VI/4.
1981 *Die Rasiermesser in Polen*, PBF VII/1.
1985 *Die Nadeln in Polen I*, PBF XIII/7.
1987 *Die Messer in Polen*, PBF VIII/4.
1988 *Die Trichtergeräte in Polen*, PBF XV/1.
1989 *Początki i różnicowanie regionalne kultury łuskiej na Pomorzu*, (w:) Problemy kultury łuskiej na Pomorzu, red. T. Malinowski, Słupsk 27–51.
1991 *Die Hallstattstufung auf den polnischen Gebieten in der Frühbronzezeit*, Warszawa–Kraków.
1995 *Die Sicheln in Polen*, PBF XVII/2, 4.
2000 *Brązołwa „łuska” z epoki brązu na terenie Polski*, (w:) Archeologia w teorii i praktyce, red. A. Buko, P. Urbańczyk, Warszawa, 501–539.
2001 *Die Bronzegeräte in Polen*, PBF II/1.
2002 *Die Halsringe und Halskragen in Polen I*, PBF XI/6.
2003 *Die Fibeln in Polen*, PBF XIV/10.
2009 *Die Lanzenspitzen in Polen*, PBF V/3.
- Geislinger T.
1981 *Bolska, Ki. Bulgard*, (w:) Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 4, red. H. Beck i inni, Berlin–New York, 290–292.
- Godłowski K.
1970 *The Chronology of the Late Roman and Early Migration Periods in Central Europe*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* 11, Kraków.
1974 *Chronologia okresu późnorzymskiego i wczesnego okresu wędrówek ludów w Polsce północno-wschodniej*, „Rocznik Biaostocki” 12, 9–139.
1977 *Okres łuski w Europie*, Kraków.
1979 *Okres wędrówek ludów na Pomorzu*, „Poc. Ant.” 10, 68–129.
1981 *Kultura przeworska*, (w:) Prace Instytutu ziom polskich, V, red. J. Wielowiejski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 57–134.
- Godłowski K., Woźniak Z.
1970 *Chronologia okresów późnorzymskiego i wpływów rzymskich na ziemiach polskich*, (w:) Materiały do prehistorii ziem polskich 7/4, red. J. Wielowiejski, 3–22, Warszawa.
1981 *Chronologia*, (w:) Prace Instytutu ziom polskich, V, red. J. Wielowiejski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 52–87.
- Götte A.
1897 *Die Vorgeschichte der Neumark*, Würzburg.
- Granicz B.
1975 *Das Mesolithikum im Flachland zwischen Elbe und Oder*, Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte Potsdam 7, Berlin.
- Grodzki K.
1947 *Stan naukowości na Pomorzu Zachodnim*, Komunikat Działu Informacji Naukowej Nr 1 Rok 1947, Instytut Bałtycki, Wydział Pomorzoznawczy, Bydgoszcz, 1–3.
- Gruś M.
1977 *Bursztynowa plastyka figuralna epoki kamienia w Polsce*, „AP” 22/2, 369–387.
- Gumowski M.
1915 *Wykopiska monet polskich z w. X i XI*, Rozprawy Akademii Umiejętności w Krakowie, Wydział Historyczno-Filozoficzny 48, Kraków (nadbita).
1939 *Corpus nummorum Poloniae*, Kraków.
1955 *Polskie skarby monety z X–XI wieku (materiale)*, Warszawa.
- Hačman J. K.
1957 *Die frühe Bronzezeit im nördlichen Ostseengebiet und ihre nord- und südosteuropäischen Beziehungen*, Beiheft zum Atlas der Urgeschichte 6, Hamburg.
- Habala K.
1990 *Nowy Łowicz – cmentarzysko kurhanowe z okresu wpływów rzymskich*, „KZM” 18, 37–54.
1992 *Dalsze badania w Nowym Łowiczu*, *Kurhan* 63 „KZM” 19, s. 3–68.
2001 *„Nowe” znaleziska z Lubowidza. Zabytki i archiwalia zachowane w muzeach Koszalina i w Lęborku*, (w:) Maria Bańdziszka-Zenon: *Woźniak i ziomieśdca*, Monumenta Archaeologica Barbarica Series Gemina 1, Warszawa–Lublin, 303–309.
2002 *Łow zabytków i archiwaliów dotychczasowych schyłku starożytności na terenie powiatu lęborskiego*, „Biuletyn Historyczny Lęborskiego Stow. Historycznego i Muzeum w Lęborku” 23, 159–172.
2003 *Łow zabytków i archiwaliów dotychczasowych schyłku starożytności na terenie powiatu lęborskiego*, „Biuletyn Historyczny Lęborskiego Stow. Historycznego i Muzeum w Lęborku” 23, 159–172.
- Habala K., Nowakowski W.
2001 *Lubow (castro)*, (w:) Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 19, red. H. Beck i inni, Berlin–New York, 17–21.
- Habala K., Wodgiewicz P.
2001 *Cozybnica. Ein Grabfeld mit Steinkeisen der Wollbek-Kultur*, Monumenta Archaeologica Barbarica 8, red. W. Nowakowski, Warszawa–Koszalin.
- Harz G.
1954 *Zur mittelfränkischen Münzgeschichte des Niederlandes bis zum Beginn des 11. Jahrhunderts*, *Hamburgs Beiträge zur Numismatik* 2/8, 241–258.
- Häberig P.
1900 *Mynforhold og Umyntninger i Danmark i oldt. II 46*, København.
- Hävernick V.
1935 *Die Münzen von Köln. Vom Beginn der Prägung bis 1364*, Köln.
- Hellmuth A.
1964 *Die vor- und frühgeschichtlichen Denkmäler und Funde des Kreises Uckermark*, Die vor- und frühgeschichtlichen Denkmäler und Funde im Gebiet der Deutschen Demokratischen Republik 3: Uckermark, red. E. Schüldt, Schwerin.

- Houzer-Korolczak I.
1989 *Bandkeramische Funde von Zollebrun, Kr. Prenzlau*, „Boden- und Denkmalpflege in Mecklenburg“ 36 (1988), 7–25.
- Holsten R.
1921 *Heimatkunde von Pommern und Uckermark*, Pyrzitz.
- Fisch T.
2001 *Neue Deutungsfunde aus Mecklenburg und Pommern Pommern (Fund von Steinf-Kitzkennwille Szczecin-Niemcezyn)*, Orientalisches Seminar der Eberhard-Karls-Universität Tübingen Forschungsstelle für islamische Numismatik Münzsammlung der Universität Tübingen, Jahresbericht 2001, Tübingen, 19–40 (29–34).
- Fisch T.
2005 *Die Münzprägung Herzog Bernhards I. in Jever*, „Bremer Beiträge zur Münz- und Geldgeschichte“ 4, 47–69.
- Ilkiewicz J.
1989 *From studies on cultures of the 1st Millennium BC in the central part of the Polish coast area*, „DA“ 36, 17–55.
2005 *Wczesnośredniowieczne narzędzia kamienne z Tobraza Korałbińskiego*, „FPP“, 13/14, 91–116.
2011 *Nowości z pomorza pędzlowanych z Pobraza Korałbińskiego*, „MZP“ N. S. 6/1 (2009/2010), 1– Archaologia, 15–21.
- Tak J.
1985a *The export of gold from the Roman Empire to barbarian countries from the 4th to the 6th centuries*, Münzserien Beiträge zur antiken Handelsgeschichte 4/1, 79–102.
1985b *Trybuty i „donativa“ cesarza rzymskich wypłacane plemionom barbarzyńskim w V i w VI wieku*, Eos 73, 331–347.
1987 *Próbny rzymskie skłoby walców z półwyspu zachodniej części w dawnej barbarzyńskie podbojów od IV do VI wieku*, „WN“ 31, 1–38.
1988a *Batalny epizod wczesnośredniowiecznych dziejów. Znaczenia słańców na Pomorzu Nadwiślańskim*, (w:) Górafski średniowiecze w świetle najnowszych badań archeologicznych i historycznych, red. H. Paner, GJAńsk 51–65.
1988b *Techniczne i polityczne aspekty wykładu płać w późnym Cesarstwie Rzymskim*, Zeszyty Naukowe, Rozprawy i Monografie, 110, Gdańsk.
- Jacob-Friesen G.
1967 *Bronzezeitliche Lanzenspitzen Norddeutschlands und Skandinavien*, Veröffentlichungen der Gesellschaft der Freunde der Landesmuseums zu Hannover 17, Hildesheim.
- Jahr M.
1921 *Der Reichenstein, seine Entstehung und früheste Entwicklung*, Marcus-Bibliothek 21, Leipzig.
- Jamner V.
1952 *Die Anfänge der Münzprägung im Herzogtum Sudeten (10. und 11. Jahrhundert)*, Hamburg.
- Janikowska D.
1985 *Kultura pucharów lejkowatych i innych kulturowych na Pomorzu*, (w:) Problemy epoki kamienia na Pomorzu, red. T. Malinowski, Słupsk, 147–166.
1990 *Spółczesność i starożytność w kulturze i sztuce w dawnej polskości*, Poznań.
1996 *Neolit Pomorza Zachodniego – nie rozwiązany problem badawczy*, (w:) 50 lat archeologii polskiej na Pomorzu Zachodnim, red. E. Wigoń, R. Kępcowski, M. Dworczyk, D. Kozłowski, Szczecin, 1–25.
2005 *O pochodzeniu pomorskich grobowców bezkomorowych kultury pucharów lejkowatych*, „FPP“, 13/14, 135–145.
2009 *Konwój badań nad epoką kamienia w ostatnim 25-leciu*, (w:) Aktualne problemy epoki kamienia na Pomorzu, red. M. Fucziński, H. Paner, Gdańsk, 23–35.
- Jankehn H.
1939 *Eine Schwarzform von Karolingischer Zeit*, „Offit“ 1, 155–158.
- Janusz S.
1972 *Ocalale materiały z cmentarza w Okrywiu*, „Folia Archeologica Poznańensia“ 11 (1970), 143–167.
- Janikowski K.
1936 *Kultura Pucharów Lejkowatych w Polsce Zachodniej i Środkowej*, Poznań.
- Jesse W.
1928 *Der wendische Münzwesen*, Lüneburg.
- Jóźwiak B.
2005 *Spółczesność i starożytność w kulturze i sztuce w dawnej polskości*, (w:) 50 lat archeologii polskiej na Pomorzu Zachodnim, red. E. Wigoń, R. Kępcowski, M. Dworczyk, D. Kozłowski, Szczecin, 1–25.
- Jungklaus E.
1921 *Römische Funde in Pommern*, Greifswald.
1931 *Römische Funde im Kreis Regenwalde*, „Jahrb. Pommernland“ 10, 307–308.
- Kabaciński T., Dawid E., Mazowiecki D., Schmid R., Sobczowski T., Winiarska-Kabacińska M.
2008 *Sarmatyzm i kultury wczesnośredniowieczne w okolicy berkałowskiej w Królestwie Wielkopolskim*, „DA“ 53, 215–288.
- Kabaciński T., Tebberger T.
2009 *From late barrow-fishery to early farming on the Pomeranian coast. New research at Dąbki 9, Koszalin district*, (w:) Understanding the Past. Papers offered to Stefan K. Kozłowski, red. J. M. Burdukiewicz, K. Cyrek, P. Dyzek, K. Sztybelczak, Warszawa, 165–184.
- Kabaciński T., Tebberger T., Ilkiewicz J.
2007 *Archaeological evidence of early farming in the Pomeranian coast in the Dąbki area*, (w:) Historia i kultura Ziemi Sławińskiej, T. VI Gimha, Darłowo, red. W. Rączkowski, T. Sroka, Sławno, 47–55.
- Kaczmarek P., Madyda-Legutko R.
2000 *Uwagi o napływie norwicko-pańskich cegieł pasów na terenie środkowonurwickiego Barbaricum*, (w:) Suppliciter Barbari. Księga ku czci Profesora Kazimierza Gołzowskiego, red. R. Madyda-Legutko, T. Bocznak, Kraków, 169–187.
- Kamurski S., Słowinski S., Urechowska-Gawron A.
2009 *Opis kultury późnej ceramiki wstęgowej na stanowisku Kosiów 61 (AZP 32-08-99)*, (w:) XVI Sesja Pomorzoznawcza 22–24.11.2007, cz. 66 i. Od epoki kamienia do okresu wczesnośredniowiecznego, red. A. Janowski, K. Kowalski, S. Słowinski, Acta Archeologica Pomeranica III, Szczecin, 21–30.
- Kara M.
2006 *W kwestii pochówków wczesnośredniowiecznych w okolicy z wylotu na ziemiach Polski północno-zachodniej – głównie w dyskusji*, (w:) Świat Sławian wczesnego średniowiecza, red. M. Dworczyk, A.B. Kowalska, M. Możłżyc, M. Rębski, Szczecin–Wrocław, 39–44.
- Karpowicz J.
1956 *Monety rzymskie znalezione na Pomorzu Zachodnim*, „MZP“ 2, 125–149.
- Kersten K.
1958 *Die Funde der älteren Bronzezeit in Pommern*, T. Böhmer zum Atlas der Vorgeschichte 8, Hamburg.
- Kiersnowski R.
1959 *Wczesnośredniowieczne skłoby srebrne z Pomorza*, Materiały, Polski, Badania Archeologiczne, t. 4, Warszawa–Wrocław.
- Kiersnowski R.
1956 *Główne momenty rozwoju środków wzniesionych na Pomorzu wczesnośredniowiecznym*, „WN“ 23 3, 229–251.

- Kociszowski W.
1957 *Zagadnienie naczułu na wienach w Lejškowje*, „Pamiętnik Muzealny” 8, 57–69.
- Koest D. von
1955 *Die vorgeschichtlichen Funde des Kreises Schwane*, 3. Beiheft zum Atlas der Urgeschichte, Hamburg.
- Kömel L., Kaczyńska P., Kurasiński T., Padle P.
2011 *Wczesnośredniowieczne miace ze zbrojów Marcein Narodowego w Szczecinie w świetle porównawczej analizy typologiczno-chromologicznej i technologicznej*, „NLEP” N.S. 6/1 (2009–2010), 1 – Archaeologia, 299–325.
- Krage B.
1987 *Sylogae of Coins of the British Isles (SIBI)*, 36. State Museum Berlin Coin Cabinet, Oxford nr 36.
1990 *Überlegungen zu den Omo-Adelheid-Pfennigen. Siempelkruische Untersuchungen der Typen HAU II (Dhg. 1166, 1170) und AMEN (Dhg. 1171)*, (w:) Siglana Papers, Commentationes de nummi saeculorum LX–XL, N.S. 6, red. K. Jonsson, B. Malmer, Stockholm.
- Kruciniński J.
1962 *Zagadnienie tzw. kultury gócko-gopidzińskiej na Pomorzu Wschodnim w okresie wczesnorzymskim*, Łódź.
- Kruciniński A.
1971 *A Hoard of Dirhams from Szczecin-Niemierzyn*, „Folia Orientalia” 13, 143–160.
- Kurz T. H. A.
1936 *Die Flackelbeifunde Hinterpomoranien der Grenzmark an Lada Neumark*, „Mannus” 23, 167–229.
1937 *Die slawische Keramik zwischen Elbe und Oder*, Leipzig.
1938 *Die slavischen Messerschneidenbeiladläge*, „Mannus” 30, 179–249.
- Kobusiewicz M.
1975 *Late Pleistocene and Early Holocene hunting and fishing societies in North-Western Poland*, „Archaeologia Polona” 16, 7–39.
- Kóčka-Krenz H.
1972 *Isolate kulturyzki skromowe z terenu Polski północno-zachodniej*, „Fontes Archaeologici Posnanienses” 21 (1971), 97–143.
1988 *Zbiornictwo kromowawskie IX–XI wieka*, Poznań.
1995 *Bizuteria północno-zachodnio-slawiańska u e wczesnym średniowieczu*, Poznań.
2001 *Zachodniostowianistyk okryte zwawersta*, (w:) *Instantia et mater doctrinae*, red. E. Węgorzanna, Szczecin, 231–241.
- Kokowski A.
1991 *Grób wojownika kultury przeworskiej z Ornińska w woj. rudomskim*, Acta Universitatis Lodzianis, Polia Archaeologica, 12, 105–133.
2005 *Starożytność Polska (od zwanego starożytności przed narodzinami Chrystusa do skłoty starożytności)*, Warszawa.
„Korespondent-Breit”
1886 *Der Bronze- und Eisen-Fund von Kölpin, Kreis Colberg-Cörlin. 47. Jahresbericht der Gesellschaft für Pommerische Geschichte und Altertums-kunde 1884–1885*, „Korespondenz-Blatt der deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Völgeschichte” 17, 49–51.
- Kossina G.
1915 *Die Atyrche, die germanische und keltische Kultur der frühelisen Periode im Verhältnis zu dem Eisenfunde von Wahren bei Leipzig*, „Mannus” 7, 87–26.
1917 *Die goldenen „Eidringe“ and die jüngere Bronzezeit in Ostdeutschland*, „Mannus” 3, 1–155.
1919 *Meine Reise nach West- und Ostpreußen und meine Befragung zu Generalfeldmarschall v. Min Lowburg im August 1915*, „Mannus” 9 (1917), 119–195.
1921 *Die Indogermanen. Teil I: Das indogermanische Urbolk*, Mannus-Bibliothek 26, Leipzig.
1929a *Die griffe der Wikingerschwerer*, „Mannus” 21, 300–308.
1929b *Wikinger und Wäninger*, „Mannus” 21, 94–112.
- Kostrzewski J.
1914 *Skóra brzozy z epoki halenackiej z Środy (Wielkopolska)*, „Materiały Antropologiczno-Archaeologiczne i Etnograficzne” 13, 44–49.
1919 *Die indogermanische Kultur der Spätelisenzeit*, Leipzig.
1927 *Przejawy do przedzięciu Pomorza Szczecińskiego*, „Slavia Occidentalis” 6, 276–286.
1955 *Wytwórczość metalurgiczna w Polsce od neolitu do wczesnego okresu żelaznego*, „PZ” 9 (za lata 1950–1955), 177–213.
1957 *Zo studiów nad wczesnym okresem żelaznym w Polsce*, „Slavia Antiqua” 1 (1955), 27–40.
1958 *Kultura łazyka na Pomorzu*, Poznań.
1966 *Pradawnia Pomorza*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Kowańska A.B.
2009 *Skandynawscy ciocenci e kromowawie Elezana VII–XII ee*, „Stratum Plus” 5 (2008–2009), 589–601.
2011 *Scandinavian Elements in the Culture of the Early Medieval Szczecin (8th–12th Century)*, (w:) *Der Wandel um 1000*, red. R. Biermann, D. Kossing, A. Karant, Beiträge zur 12- und 13-jährigen Fichte Mitteleuropas 60. Langenreissbach, 97–110.
- Kowański K.
2005 *Przejawy do poznania kultury ceramiki usięgowej rytej w przyodrańskiej części Pomorza Zachodniego*, (w:) *RES et FONTES*, red. T. Galiński, E. Wilgocka, Szczecin, 57–68.
2007 *Dolnoodrzańska enklawa osadnictwa ludności kultury ceramiki usięgowej rytej w świetle badań archeologicznych w Karniowie, gm. Kolbaskowo*, (w:) *XV Sesja Pomorzoznawcza. Materiały z konferencji 50 listopada–02 grudnia 2005*, red. G. Nawrocki, Bydąg, 17–39.
2010a *Dialog muzealnikiowa. Polska-niemiecka wymiana pomorskich sabyków archeologicznych*, „Dialog” 92 (2010), 91–93.
2010b *Początkowe od pojedynczych przypadków: czyli rzecz o polsko-niemieckiej wymianie starożytności pomorskich*, „Muzealnictwo” 51, 152–155.
- Kozłowski J.K., Kozłowski S.K.
1975 *Państwa Europy od XI. do IV tysiąclecia p.n.e.*, Warszawa.
- Kozłowski K.
1989 *Źródło do dziejów Pomorza Zachodniego. 7. III – Źycie kulturalne w latach 1945–1950. Sprawy oddania Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego Szczecińskiego z lat 1945–1950*, Szczecin.
- Kozłowski S. K.
1969 *Le Mésolithique de la Pologne*, „Archaeologia Polona” 11, 7–37.
1972 *Pradawnia Żmódz od IX. do V tysiąclecia p.n.e.*, Warszawa.
- Kučeta P.
1878 *Sklepnictwo bei Polchleb*, „BZSt”, A.F. 28, 236–238.
- Krzyńska-Fejusz Z.
1954 *Ochrona sabyków i muzealnictwo w u. woj. szczecińskim i kawałińskim*, „Przegląd Zachodni” 9/10, 2–11.
- Krzyżowski A.
1981 *Kultura neolityczna u domowat dolnej średniowiecznej Paręgi, maszyjskiej przy magistratce wawłowa w Dziale Archeologicznego Muzeum w Koszalińcu*.
- Kuhl J.
1979 *Das Spätneolithikum in Schleswig-Polstein*, „OFA-Bücher” 10, Neumünster.

- Köhler A.
1871 *Die in Pommern gemachten römischen, mittelalterlichen und slavisch-slavonischen Münzfunde*, „BaltSt.“ 2, 203–251.
1885 *Die ältesten Metallgeräthe Pommerns*, „BaltSt.“ 5, 291–359.
- Kończyszyn-Leciejewicz A.
1979 *Pierwsze społeczeństwa polnicze na ziemiach polskich. Kultury kręgu nadodunajskiego*, (w:) *Prahistoria ziem polskich. II, Neolitu*, red. W. Tense, 2: Wiśle: Wrocław–Warszawa–Kraków–Częstochowa, 19–191.
1996 *Baldzia nad osadami zwanymi wschodnią rzeka środkowego i dolnego Naddzieży*, (w:) *Człowiek w środowisku w środkowym i dolnym Naddzieży*, red. L. Leciejewicz, E. Gringauz–Dallmer, Wrocław, 41–59.
- Kunisz A.
1975 *Katalog skarbków monet reymskich odkrytych na ziemiach polskich*. Materiały do prahistorii ziem polskich, V/5.
- Kunkel O.
1926a *Aus Pommerns Urgeschichte*. Das Pommerische Heimatbuch (Sozialbuch), Berlin.
1926b *Der Bernsteinfund von Stolp*, „JPEK“ 2, 292.
1926c *Ein konzertes Bild des Hochgewächs von Uebelhof in Pommern*, „Jahrbuch für Prähistorische und Ethnographische Kunde“, 293–294.
1927a *Schönungsburg*, (w:) *Realleikon der Vorgeschichte* II, red. M. Eber, Berlin (1927–1928), 311–312.
1927b *Bunde in Pommern*, „Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit“ 3, 39–41.
1927c *Von Bronze Münzprägungen über neue kaiserzeitliche Funde in Pommern*, „Mannus“ 5, 119–128.
1927d *Urgeschichtliche Funde aus dem Kreise Saatzig*, „Unser Pommerland“ 12, 462.
1928a *Entstehung, Entwicklung und Aufgaben des Provinzialmuseums Pommerscher Altertümer*, „MBl.“ 2, 108–15.
1928b *Rundgang durch die Schaausammlungen des Provinzialmuseums Pommerscher Altertümer*, „MBl.“ 42, 116–134.
1928c *Eine neue ostpommersche Pfalzhausurbe*, „Mannus“ 5, 32–35.
1929 *Ein Wohnplatz mit Linearbandkeramik in Pommern*, „Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit“ 5, 178–30.
1930a *Bandkeramische Denkmäler in Pommern*, „Brandenburgia“ 59/1–6, 37–46.
1930b *Zwei Bronzezeiten aus einem Skelettfund bei Giesendorf – Abbau*, (w:) *Schumacher–Festschrift zum 70. Geburtstag Karl Schumachers*, H. Okieler 1930, Mainz, 324.
1931 *Pommersche Urgeschichte in Bildern*, Stettin.
1932a *Einige Neufunde aus Pommern*, „Mannus“ 2A, 210–219.
1932b *Römische Perlen und Münzen in Pommern*, „Germania“ 16, 222.
1935 *Urgeschichte*, „Baltische Studien“ N.F. 35, 41–556.
1934a *Die Bandkeramik in Pommern*, „Germania“ 18/5, 173–178.
1934b *Das Pommersche Landesmuseum in Stettin*, „Nachrichtenblätter Deutsche Vorzeit“ 10, 177–179.
1934c *Urgeschichte (Mitteilungen aus dem Pommerschen Landesmuseum)*, „BaltSt.“, N. F. 36, 327–337.
1935 *Ausgrabungen in Wollin 1935*, „Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit“ 11 (12), 257–265.
1936a *Ein Mittelbronzezeitlicher Lochstab von Sietzin-Grabow*, *Zweites Beilheft zum Erwerbungs- und Forschungsbericht* 1936.
1936b *Ein rautenstempelzeitlicher Lochstab von Sietzin-Grabow*, „MBl.“ 50, 47–52.
1936c *Ein überbronzezeitlicher Verwahrfund von Uebel Kr. Köslin (chem. Kr. Bublitz)*, „MBl.“ 50, 89–92.
1936d *Urgeschichte (Mitteilungen aus dem Pommerschen Landesmuseum)*, „BaltSt.“, N. F. 38, 383–406.
1937 *Urgeschichte (Mitteilungen aus dem Pommerschen Landesmuseum)*, „BaltSt.“, N. F. 39, 333–357.
1938 *Urgeschichte (Mitteilungen aus dem Pommerschen Landesmuseum)*, „BaltSt.“, N. F. 40, 308–335.
1940 *Urgeschichte (Mitteilungen aus dem Pommerschen Landesmuseum)*, „BaltSt.“, N. F. 42, 274–342.
1942 *Ein spätbronzezeitlicher Hortfund von Karkow Kr. Saatzig*, „MBl.“ 56, 24–25.
- Kunow J.
1998 *Die Hauptserie der Augenfibeln: Gruppe III*, Fig. 45–54, (w:) *10 Jahre nach Oskar Almgren. Internationale Arbeitsstagung 25.–28. Mai, 1997*. Kermaschow, Land Brandenburg, red. J. Kunow, Wünderf, 93–115.
- Kušnier J.
1998 *Die Beile in Polen III (Tüllenbeile)*, FB 1997, Stuttgart.
- Kwälborg O.
1986 *Late Roman and Byzantine solidi: an archaeological analysis of coins and hoards*, (w:) *Excavations at Helgö 10*, red. A. Lindström, H. Clarke, Stockholm, 15–26.
- La Baume W.
1926 *Die Wikinger in Ostdeutschland*, „Volk und Rasse“ 1, 91–99.
- Lamm J. J.
1987 *On the cult of multiple-headed gods in England and in the Baltic area*, „FA“ 34, 219–231.
- Langenheim K.
1935 *Spuren der Wikinger am Tasso*, „Elbinger Jahrbuch“ 11, 262–283.
- Leciejewicz L.
1976 *Kąpiele we wczesnośredniowiecznych mauzolejach nadbałtyckich w świetle archeologii*, „Fornika“ 8, 57–77.
1981 *Słowianie zachodni i Normanowie we wzajemnych stosunkach kulturowych we wczesnym średniowieczu*, „PomAnt“ 10, 157–163.
1985 *O rozwoju nauki o koczowniczych ludach pomorskich na przełomie XII/XIII wieku*, (w:) *Siunia z dziejami kultury zachodniej Sławo-onozajczyzny*, red. J. Żak, J. Ostojca-Zagórski, Poznań, 121–153.
1989 *Czy był Szczecin najstarszym miastem Pomorza?*, „Acta Universitatis Wratislaviensis“ 11/12, Historia nr 76, Wrocław, 41–50.
2006 *Opinia autora. Z dziejów kultury średniowiecznej Polki i Europy*, Wrocław.
- Leciejewicz L., Wietzorowski G.
1985 *Wczesna średniowieczna do czasu kształtowania się miasta (VI–X wiek)*, (w:) *Dzieje Szczecina, t. 1. Pierwsze Szczecino*, red. W. Filipowicz, G. Tabuda, Warszawa–Poznań, 520–600.
- Leczek J.
1874 *Der Bernsteinfund von Botske*, „MBl.“ 1, 11–16.
1875 *Der Silberfund von Polzin*, „MBl.“ 1 6, 87–89, 140–141.
1888 *Münzfund von Mellnitz in der Neumark*, Verhandlung der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte Berlin 1888, „Zeitschrift für Ethnologie“ 20, 199–200.
1914 *Zuwachs der Sammlungen (Museum)*, „MBl.“ 28 11, 174–175.
- Leube A.
1978 *Neubrandenburg ein germanischer Bestattungsplatz des 1. Jahrhunderts n. Z.* Berlin.
1995 *Germanische Völkerwanderungen und ihr archäologischer Fundamentalslag*, „Ethnographisch-Archäologische Zeitschrift“ 36, 3–84.
- Lindenschmit L.
1889 *Das Römisch-Germanische Central-Museum in bildlicher Darstellung aus seinen Sammlungen*, Mainz.

- Macyja-Legutko R.
1985 *Die Günterhallaion der Römischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit im mitteldeutschen Barbaricum*, BAR International Series, Ser. 300, Oxford.
- Mark J.
2012 *Włókniarstwo kultury wielbarskiej*, Łódź.
- Mączyński G.
1934 *Die drei Latènefriedhöfe von Komkau, Geritz und Mersin, Kreis Köstritz (Pommern)*, „Mannus“ 26: 1–2, 145–161.
- Mączyński K.
1979 *Impacty rzymskie na ziemiach slawońskich*, Thracia.
- Małkowski T.
1961 *Katalog cmentarzysk ludności kultury brzozyńskiej w Polsce*, Warszawa.
1962 *Obzrdek pogrzebowy ludności kultury brzozyńskiej w Polsce*, „PA“ 14, 5–135.
1969 *Obzrdek pogrzebowy ludności kultury pomorskiej*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
1979 *Katalog cmentarzysk ludności kultury pomorskiej*, t. 1, Słupsk.
1981 *Katalog cmentarzysk ludności kultury pomorskiej*, t. 2–3, Słupsk.
- Malmström B.
1966 *Nordiska mynnsföre av 1000*, Lund.
- Marciniak J.
1955 *Sprawozdanie z działalności Muzeum Pomorza Zachodniego w latach 1945–1954*, „Archaeologia“ 4 (1946–1951), 148–149.
- Marek L.
2004 *Wzajemnościowość między Europą Środkową i Wschodnią. Dylematy archeologa i brzozyńca*, Acta Universitatis Wratislaviensis 2695, Studia Archaeologica 86, Wrocław.
- Markow A.
1910 *Topografija kladov vorotnych monet*, St. Petersburg.
- Matyszewska A.
2011 *Kultura ceramiki sznurkowej na Dolnym Nodźbaniu*, Archeologia Białost. Poznań.
- Matyszewska A., Kowalski K.
w druku *Doim. Nadoczne w młodziej epoce kamienia jako przedmiot badań regionalnych*, (w:) Materiały z konferencji „Polskie regiony – teraźniejszość i rekonstrukcja”, Uniwersyte Rzeszowski 9–11 maja 2011.
- Męczyńska M.
1971 *Szkłany paciorek z „Wawrzyni” z Białej, pow. Moński*, „WA” 39, 291–300.
2007 *Zwierciadła kultury wielbarskiej – czego nie widać?*, (w:) Nowe materiały i interpretacje. Stan dyskusji na temat kultury wielbarskiej, red. M. Puczyłowski, II. Paner, Gdańsk, 365–398.
- Mezäcker J.
1888 *Gutachten Pfennige*, „ZfN” 16, 233–235.
1895 *Deutsche Münzen* 3, Berlin.
- Metcalf D. M.
1995 *Wolung-Lage monuments. 1. Late Roman and Byzantine gold in the northern limit*, Numismatic Chronicle 155, 415–411.
- Meyer M.
2011 *Migration und Adaptation. Ein Differenzierendes Modell zur Erklärung der La-Tène-Zeitlichen Przeworsk-Funde in Deutschland*, (w:) Nadoczne w Starożytności. Konferencja. Czajnice 23–30 czerwca 2011 roku, red. G. Domański, Zielona Góra, 52–71.
- Mielczowski A.
2007 *Osady kultury wielbarskiej fazy lubowidzkiej*, (w:) Nowe Materiały i Interpretacje. Stan dyskusji na temat kultury wielbarskiej, red. M. Puczyłowski, II. Paner, Gdańsk, 555–582.
- Milcentz R.
1935 *Einiges über und aus Gross-Zarnow*, Zeitschrift-Befragte des Pyritzer-Kreisblattes zur Förderung der Heimatpflege 14, 3–56.
- Mikolajczyk A.
1990 *Change patterns in the 11th-century coin hoards from Poland*, (w:) Sigurta Papers, Commentationes de nummo sacro forum IX–XI, red. K. Jonsson, B. Malmström, Nova Series 6, Stockholm, 225–239.
- Morzykówna-Szaciłkówna K.
1965 *Zur Chronologie der älteren römischen Kaiserzeit in Böhmen*, „Berliner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte” 3, 103–114.
- Müller A. von
1956 *Die birnen- und kugelförmigen Anhänger der älteren römischen Kaiserzeit*, „Offa” 17, 93–114.
1957 *Formenkreis der älteren römischen Kaiserzeit im Raum zwischen Havelmündung und Ostsee*, Berlin.
- Müller-Karpe H.
1961 *Die Völlgräberverder der Urnenfelderzeit aus Bayern*, Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 6, München.
- Müller-Wille M. (red.).
1976 *Das Bootkammergrab von Haubahn*, Berichte über die Ausgrabungen in Haubahn 8, Neumünster.
- N.N. (M. Saniowiczówna, K.)
1946 *Łoż miedzianych prehistorycznych na Pomorzu Zachodnim*, „ZOW” 15/6, 96–112.
- Nadolski A.
195 *Stado wal azbójekian polskim w X, XI i XII wieku*, Acta Archaeologica Universitatis Lodzensis 3, Łódź.
- Najdlowa J.
1986 *Szczecińskie muzea w latach 1945–1948*, (w:) Pomorskie lata kultury szczecińskiej. Materiały z sesji popularyzatorskiej odbytej w Szczecinie 13 VI i 28 X 1985 r., red. K. Kozłowski, Szczecin, 163–170.
- Nierhaus R.
1955 *Kaiserzeitlicher Südwestimport nach dem fernen Germanien? Zur Frage der Verankerungsweg der römischen Bronzezeitliche und Tonkeramik in germanischen Norden*, „Acta Archaeologica” 25, 272–280.
- Niewęgowski A.
1981 *Osiedla, obiekty i depozyty kulturowe*, [w:] Prace i Materiały Ziem. Polskich, V, red. J. Wickowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 430–435.
- Nowak M.
2009 *Drugi etap neolitu w ziemiach polskich*, Kraków.
Okulicz-Kozaryn J.
1992 *Centrum kulturowe z pierwszych wieków naszej ery u ujścia Wisły*, Barbaricum 2, 137–157.

- Oliva M.
2000 *The Bonn II Upper Palaeolithic Burial*, (w:) *Flintens of the Golden Age: The Mid Upper Palaeolithic of Tunesia* 53,000–20,000 BP, red. W. Rochercks, M. Mass, J. Sroboca, K. Pencrema, University of Leiden: 143–156.
- Otkhausen O.
1885 *Über Zinngrube aus Gräbern und über den Belag der Griffzunge eines Bronzeschwertes mit Bleioxyd*, Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte Berlin 1885, „ZfE“ 13: 98–110.
1887 *Über Gräber der Bronzezeit in Friesenprovinz untersucht durch Thom. Dr. W. König in Slesien*, Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte Berlin 1887, „ZfE“ 19: 605–608.
- Orszak A., Rogalski B.
2010 *Troszyn, gm. Wolin, pow. Kamień Pomorski, ujęt. zachodniopomorskie, stan. nr 12. AZP: 21–07/73*. Opracowanie wyników badań – praca w manuskrypcie złożona w Dziale Archeologii MNS w Szczecinie i Muzeum Archeologicznym w Gdańsku.
- Paulsen P.
1934 *Der Goldschatz von Hiddensee*. „Mannus“ 26: 82–117.
- Paucak M.
2009 *Gmentarsko ladnoći kulturno jasovskij w Troszynie, stanowisko 10, powiat Kamień Pomorski* – praca magisterska złożona na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Gdańskiego.
- Pesch A.
2007 *Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit – Thema und Variation*. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 35, Berlin–New York.
- Petersen E.
1919 *Die norske vikingesverd. En typologisk-kronologisk studie over vikingetidens væbren*. Kristiania.
1929 *Die Frühgermanische Kultur in Ostdeutschland und Polen*, Berlin.
1936 *Frage der germanischen Besiedlung im Räume zwischen Oder und Weichsel in der Völkerwanderungszeit*. „Mannus“ 25: 19–67.
1939 *Das ostelbische Raum als germanisches Kultfeld im Lichte der Bodenfunde des 6.–8. Jahrhunderts*, Leipzig.
- Pétilion J.-M.
2008 *Des barbares pour quoi faire? Réflexions préliminaires sur la fonction des points oxydés du Magdalénien supérieur* (w:) *Recherches sur les anomalies de procédés du Paléolithique supérieur au Néolithique* (actes de colloque C85 XV congrès de l'UISPP, Lisbonne, 19 septembre 2006), red. J.-M. Pétilion, M.-H. Dias-Meirinho, P. Carclain, M. Honegger, C. Normand, N. Vacheryon, *Paleoanthropologie* 1: 69–102.
- Peterson W.
1926 *Urne aus der Gingszer Heide und gewölbter Bronzezimer aus der Umgegend von Gingszer*. „PZ“ 17: 238–241.
1931 *Die vorgeschichtlichen Münzfunde Pommerns*, Mitteilungen aus der Sammlung vorgeschichtlicher Altertümer der Universität Greifswald V, Greifswald. Photographisches Album.
1880 *Photographisches Album der prähistorischen und anthropologischen Ausstellung zu Berlin 1880*, II, tablica.
- Piarski J.
1998 *Gdzie było i co? naśladownictwa japońskie monety wczesnośredniowiecznych?*, (w:) *Falsterstwa i naśladownictwa monety*, red. M. Gaczarzewicz, Poznań, 19–59.
2001 *Monety wazkie i miedziane na Pomorzu wczesnym średniowiecznym*, (w:) *Najnowsze badania numizmatyczne i sfragistykę Pomorza Zachodniego*. Materiały z konferencji naukowej 50 lat Działu Numizmatycznego Muzeum Narodowego w Szczecinie 19–20 września 2002 roku, red. G. Heroszko, Szczecin, 54–61.
- Piskorski J. M.
1987 *Miasta brzoława szczecińskiego do połowy XIV wieku*, Warszawa–Poznań.
- Piskorski J. M. (red.)
1999 *Pomorze Zachodnie poprzez wieki*, Szczecin.
- Pionk T.
2005 *The portable art of Mesolithic Europe*. Acta Universitatis Wratislaviensis 2527, Wrocław.
- Pietruski C.
1965 *Państwo Bydgoszczy i powiat bydgoski*, Bydgoszcz.
- Pirsch S.
199 *Die Gewerbestatue des mesolithisch-neolithischen Fundplatzes von Friesack 1, Kr. Havelland*. „Neolithforschungen des Brandenburgischen Landesmuseums für Ur- und Frühgeschichte“ 28: 99–108.
- Przewoźna K.
1965 *Owada z Iza. p.n.e. / Taw. n.e. w Jastarni, pow. Puck*. „Dziennik“ 3: 185–212.
- Przybył M.
2007 *Die nordosteuropäischen Elemente in der Dobrzyń – Group der jüngeren römischen Kaiserzeit*, „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz“ 54: 573–611.
- Przybył M. S.
2009 *Inter-cultural contacts in the Vistula-Carpethian area at the turn of the 2nd and 1st millennia BC*, Warszawa.
- Pył T.
1897 *Die Greifswalder Sammlungen vorcolindischer Alterthümer (II)*, „Preussische“.
- Račekar Z.
1935 *Zur vordhermanischen Besiedlung des Kreises Prenzlau*. „Mitteilungen des Uckerländischen Museums- und Geschichtsvereins Prenzlau“ 9/1: 3–20.
1957 *Der Wausberger Moorfund – Gürtelreste und Körper Schmuck*, Offa – Bücher 13, Neu-münster.
1994 *Der „Alte See“ bei Pank, ein Opferplatz urgeschichtlicher Zeit im östlichen Pommern*. „RGZM“ 41/1: 231–295.
- Rasmussen N. S.
1934 *Nordens tidigste import af engelsk mønt*. „Formånen“ 29: 366–372.
- Rat C.
1977 *Körpergräber mit Glasfibeln des 4. vordhrislichen J. inbunden im Oder-Weichsel-Raum*. „Acta Praehistorica et Archaeologica“ 3: 109–211.
- Regling K.
1912 *Römische Denkmäler von Fröndenberg*. „ZfN“ 29: 189–258.
- Rehbein H.
1964 *Vor- und frühgeschichtliche Fundplätze in der Umgebung von Gollnow-Eichberg, Kreis Neugard*, (w:) *Pommersche Funde und Ausgrabungen aus den 30er und 40er Jahren*, red. H. J. Eggers, 10. Beiheft zum Atlas der Geschichte (Tafelband), tabl. 67–86.
1969 *Vor- und frühgeschichtliche Fundplätze in der Umgebung von Gollnow-Eichberg, Kreis Neugard*, (w:) *Pommersche Funde und Ausgrabungen aus den 30er und 40er Jahren*, red. H. J. Eggers, 11. Beiheft zum Atlas der Geschichte (Textband zum 10. Beiheft), 81–99.
- Reynah B.
1988 *Wczesnośredniowieczny skarb srebrny z Nowej Huty-Pierzowa. Część awalityczna*. *Materiały Archeologiczne Nowe Huty* 12: 131–148.

- Rębkowski M.
 2001 *Przemiany leżące miast w Księstwie Zachodniopomorskim. Przemiany przestrzenne i kulturowe*, Kołobrzeg.
 2007 *Chryzjanizacja Pomorza Zachodniego. Studium archeologiczne*, Szczecin.
- Rogalski B.
 2010a *Gmentaryzacja w Marianowic i problem fazy marianowskiej*, (w:) Między kulturą lużycką a pomorską. Przemiany kulturowe we wczeszej epoce żelaza, red. M. Puczyłło, H. Panicz, Olsztyn, 135–152.
 2010b *Przemiany kulturowe na Pomorzu Zachodnim w najstarszym okresie przedchrześcijańskim (III–I w. p.n.e.)*, Szczecin.
 2010c *Osada ludności kultury wyższej w Głuszynie, pow. Słupsk, stan. I*, „MZP”, Nr. 8, 4/5 (2007/2008), 1 – Archeologia, 21–75.
- Rogalski B., Rauten G.B.
 2006 *Sytuacja osadnicza na Pomorzu Środkowym w dobie poprzedzającej uformowanie się kultury wielbarskiej* (w:) Godina Pomorza Środkowego, red. W. Nowakowski, J. Borkowski, A. Ciepliński, A. Kaszyński, Koszalin, 65–82.
- Roman F.
 1998 *Ostrogi kręstowate z terenu ziem polskich*, (w:) 20 lat archeologii w Masłomęczu i Weterani, red. J. Ilkja, A. Kosowski, Lublin, 165–188.
- Rozoy J.G.
 1978 *Les Derniers Chasseurs. L'Épipaléolithique en France et en Belgique. Essai de synthèse*, Bulletin de la Société Archéologique Champenoise, Numéro spécial, juin 1978.
- Rutkiewicz M.
 1978 *Wczesnoniedowiozeczne zabawki i przedmioty do gier z Pomorza Zachodniego*, „MZP” 4, 303–374.
- Rutkowski B.
 1960 *Terra sigillata znaleziona w Polsce*, Wrocław.
- Rzeczniak S.
 2001 *Spółczesność i tradycja w kulturze ludowej Pomorza Zachodniego*, Poznań.
- Samowski W.
 1955 *Muzeum etnograficzne w Polsce*, „Sztetyn” 21, 276–334.
 1969 *Kultura uniwersalna w Polsce I*, Wrocław.
- Schäfer S.
 1982 *Die römischen Hohlwaale der frühen Eisenzeit*, Halle-Wittenberg.
- Schäfer R.
 1951 *Die Nordgruppe der Oder-Schamkammerk*, Berlin.
- Schulenburg O.
 1927 *Der Fund von Erbow und die niedersächsischen Agrippen*, „Hamburger Beiträge Zur Numismatik” 1, 14–34.
- Schulze M.
 1916 *Der Fabelfund von Trepow an der Rega*, „Baltica”, N.F. 19, 237–274.
 1977 *Die spätkaiserzeitlichen Armschmuckeisen mit festem Nadelhaften*, Bonn.
- Schwarz H.
 1889a *Urnenfriedhöfe in Pommern*, „Baltica” 39, 81–285.
 1889b *Urnenfriedhof bei Schwedt*, „Baltica” 39, 209–210.
 1892 *Skeletgräber mit römischen Beigaben von Zirsdorf auf Völlen*, „ZfP” 24, 97–99.
 1895 *Skeletgräber mit römischen Beigaben von Berkenhagen und Falkenberg, Pommern*, „ZfP” 25, 575–601.
 1896 *Die Kultur Pommerns in vorgeschichtlicher Zeit*, „Baltica” 16, 103–208.
 1900a *Der Bronzefund von Viokow (Kreis Stettin) und die Beziehungen Pommerns zur Weichselwälder Kultur der Bronzezeit*, „Baltica”, N.F. 4, 137–152.
 1900b *Münden-Übern von Gögitz*, „Nachrichten über deutsche Altertumskunde” (1901), 47–8.
 1901 *Das Gräberfeld bei Oderberg-Prälitz, Prenzlau*.
 1902a *Die Bronzefund von Nassenheide (Kreis Randow)*, „Baltica”, N.F. 6, 67–74.
 1902b *Pommersche Schwämme. Der Hackelberfund von Pützow (Kr. Cammin)*, „Baltica”, N.F. 6, 74–94.
- Schuster J.
 1996 *Westgrenze der Wielbark-Kultur und das Problem der sog. Kulturwellen-Einflüsse aus dem östlichen Pomern*, „Ethnologisch-Archäologische Zeitschrift” 37, 399–422.
 2005 *Hof und Grab - die jüngerkaiserzeitlichen Ethen vor und nach dem Tode. Eine Fallstudie aus dem Unteren Odergebiet*, „Slovenska Arheologia” 51/2, 7–38.
 2005 *Die Beziehungen der Götter Ostbrandenburgs im späten zweiten und frühen dritten Jahrhundert zur Wielbark- und Przeworsk-Kultur. Mit einer formalkundlichen Untersuchung der Fibeln A 1, 1*, Veröffentlichungen zur Brandenburgischen Landesarchäologie 46/37 (2007/2008) 89–116.
 2010 *Läbbon. Älterkaiserzeitliche Fürstengräber im nördlichen Mitteleuropa*, Bonn.
- Selting D.
 1942 *Mosaikparlor med. Anskymaster*, „Norrvärdn.” 37, 23–48.
- Sennow S.
 2000 *World's Oldest Stone Artefacts from Gona, Ethiopia: Their Implication for Understanding Stone technology and patterns of Human Evolution Between 2.6–1.5 Million Years Ago*, „Journal of Archaeological Sciences” 27, London, 1197–1214.
- Siedliska K.
 1965 *Uwagi o stosunkach kulturowych w III okresie epoki brązu na Pomorzu Zachodnim*, (w:) *Muzea Archaeologica Iosepho Koszrowski*, red. K. Jądziński, W. Hense, W. Köcke, Poznań, 16–77.
 1969 *Klasyfikacja czasowo-praehistorena kultur neolitycznych na Pomorzu Zachodnim. Część I. Katalog źródeł archeologicznych*, Szczecin.
 1972 *Klasyfikacja czasowo-praehistorena kultur neolitycznych na Pomorzu Zachodnim. Część II. Opracowanie analityczne*, Szczecin.
 1985 *Słowacki kulturowe w regionie Odry w neolicie i w początkach epoki brązu*, (w:) *Dzieje Szczecina*, red. W. Filipowicz, G. Szadzka, t. 1, s. 101–275, Warszawa–Poznań.
- Skovgaard R.
 1942 *De danske skærfund fra vikingetiden og den ældre middelalder indtil omkring 1150*, „Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie” 1942, 1–275.
- Skrzypczak J.
 1971 *Czasy najpóźniejsze*, (w:) *Dzieje ziem pomorskich*, red. H. Rybicki, Poznań, 26–51.
 1978 *Stan badań archeologicznych nad kulturą pomorską na Pomorzu Zachodnim*, (w:) *Problemy kultury pomorskiej*, red. T. Malinowski, Koszalin, 193–217.
- Stożek J.
 1899 *Denary Bolesława I, II i Vladivoje*, Praha.

Sonnetfeld J. Ch.

- 1990 *Grünegeld Silber. Studien zur monetären Struktur bronzezeitlicher Florie im nördlichen Mitteleuropa*, Vorgeschichtliche Forschungen 19, Berlin–New York.
- Snoecanu T.
1995 *Die Fundamentale bronzezeitlicher Deponierungen – Ein Beitrag zur Herdenutzung beiderseits der Karpaten*, (w) *Bronzezeitliche Funde aus Rumänien, Prähistorische Archäologie in Südosteuropa* 10, red. T. Surovczanu, Berlin, 15–89.
- Spöckhorst P.
1926 *Die Kultur der jüngeren Steinzeit in der Mark Brandenburg*, Berlin.
1931 *Die germanischen Griffwangenmesser*, Römisch-Germanische Forschungen 5, Berlin–Leipzig.
1934 *Die germanischen Vollgriffschwerter der jüngeren Bronzezeit*, Römisch-Germanische Forschungen 9, Berlin–Leipzig.
1937 *Jungbronzezeitliche Hornfunde Norddeutschlands (Periode IV)*, Kataloge des Römisch-Germanisches Zentralmuseums zu Mainz 12, Mainz.
1956 *Jungbronzezeitliche Tierfunde der Südküste des Norddeutschen Kreises (Periode V)*, I, II, Kataloge des Römisch-Germanisches Zentralmuseums zu Mainz 16, Mainz.
- Stawarska T.
1987 *Katalog paciorków szklanych z obszaru Polski północnej w okresie wpływów rzymskich*, Wrocław.
1999 *Naczynia szklane okresu rzymskiego z terytorium Polski. Studium archeologiczno-technologiczne*, Warszawa.
- Steinborn B.
2001 *Odyskany portret księcia pomorskiego Filipa I.* (w) *Instantia est mater doctrinae*, red. B. Wilgocki i inn., Szczecin, 471–475.
- Stenberger M.
1958 *Die Schatzfunde Gotlands der Wikingerzeit*, I Text, Stockholm–Uppsala.
- Stelbow E.
1935 *Ungewöhnliche Funde aus dem Kreise Lauenburg in Pommern*, „Helmuth-Kakula für den Kreis Lauenburg in Pommern“, Lauenburg, 42–47.
- Strzyżewski Cz.
1977 *Czołocarsko-kultury wschodniopomorskiej w Miedźwieciu, pauc Kokołbrzeg*, „KZM“ 2, 5–38.
1974 *Z badań nad uprawą roli w okresie późnolactyjskim i w wpływów rzymskich na Pomorzu*, „Studia Archaeologica Pomeranica“ 2, Kołobrzeg, 113–128.
- Stuberzauer A.
1898 *Untersuchungen auf den Inseln Usedom und Wollin im Anschlus an die Vinetafrage*, „BaltSt.“ N. F. 2, 66–123.
1900 *Der Bronze Fund von Klein Zornow*, „Mbl“ 14, 74–76.
1901 *Das Münzfund von Damsin*, „Mbl“ 18, 12–127.
1905 *Zimmerne Halsringe der Bronzezeit*, „Mbl“ 19, 22–25.
1908 *Anlage II. Bericht über die Hausurne von Obhwitz*, „BaltSt.“ N. F. 12, XLV–XLVII.
1910 *Grabstätten römischer Kulturprobleme in Schaspitze*, „Mbl“ 2, 169–174.
1915 *Anlage II. Pommersche Hausurnenfunde*, „BaltSt.“ N. F. 17, XLII–XLV.
- Suchbaldski S.
1982 *Moneta i obrót pieniężny w Europie Zachodniej*, Wrocław.
1998 *Moneta falszywa w Polsce we wczesnym średniowieczu*, (w) *Falszerstwa i naśladownictwa monet. Materiały z XI Ogólnopolskiej Sesji Numizmatycznej w Nowej Soli*, 18–19 października 1995, 1998, Poznań, 37–48.
2000 *Rezerwa inwentarza znalezisk monet wczesnośredniowiecznych z obszaru Polski (VI–II połowa XII w.)*, „SVN“ 44/2, 161–170.
- Szűcs A.
1926 *Zwei Funde aus der sächsisch-fränkischen Kaiserzeit*, 1. *Der Fund von Neuhoß*, 2. *Der Fund von Prenzlau*, „ZfN“ 36, 101–109.
1936 *Nordische Pfennige in Funden von Pommern und Pommernellen*, „Marius“ 28, 229–332.
- Szurgostowska Z.
1997 *Examples of the Application of Wood Tar During the Mesolithic on Polish Territory*, (w) *Proceedings of the First International Symposium on Wood Tar and Pitch*, red. W. Bezciofski, W. Pietrowski, Warszawa, 19–24.
- Szafrański W.
1947 *Lakozka z suskiej porcelany*, „ZOW“ 16/7–8, 95–101.
- Szaniński E.
1986 *Karolingerzeitliche Waffenfunde aus Österreich. Teil I. Die Schwerter*, „Archaeologia Austriaca“ 70, 385–411.
- Szpunar A.
1987 *Die Beile in Polen I (Flachbeile, Rondleisenbeile, Rondleisenmeißel)*, FB7 IX/16, München.
- Szuwałk M.
1994 *Gosłobroda für Pommersche Geschichte von Ulstermannkunde*, (w) *Encyklopedia Szczecińska Tom 1*, red. T. Białocki, Szczecin, 282–283.
1995 *Srubenrauch Adolf*, (w) *Encyklopedia Szczecińska Tom II*, red. T. Białocki, Szczecin, 434.
2000 *Pomostami i szlakami. Tourystyczna Historia i Stratygrafia Pomorza w Szczecinie w latach 1828–1918*, Szczecin.
- Szyćkowski J.
1984 *Naczynia drewniane z późnej starożytności na ziemiach polskich*, Katowice.
- Śliwa B.
1974 *Die Grabfunde der jüngeren Bronzezeit in Pommern*, „BaltSt.“ N. F. 60, 32–60.
- Świątkiewicz P.
2002 *Uchrojenie wczesnośredniowieczne z Pomorza Zachodniego*, *Acta Archaeologica Lodziana* 48, 1662.
- Tackenberg K.
1971 *Die jüngere Bronzezeit in Nordwestdeutschland*, Veröffentlichungen der ungeschichtlichen Sammlungen des Landesmuseums Hannover 19, 1 Bildschieß.
Tějral J.
1975 *Mělník ve 8. století*, Praha.
- Teuberger T.
2005 *Decorated objects of the older Mesolithic from the northern lowlands*, (w) *Mesolithic on the Move. Papers presented at the Sixth International Conference on the Mesolithic in Europe*, Stockholm, red. E. Larsson, Oxbow Books.
- Teuberger T., Anserge J.
2000 *Das Franzosenbeil von Stolp (Stupsk, Polen). Ein mesolithisches Axiom?*, „Archäologisches Korrespondenzblatt“ 30/5, 352–352.
- Tempelmeier-Maczyńska M.
1985 *Die Felle der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkergewanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum*, *Med. ant. RElin.*
- Thomas S.
1960 *Studien zu den germanischen Karanien der römischen Kaiserzeit*, Arbeits- und Forschungsberichte zur Sächsischen Bodendenkmalpflege 8, 24–215.
- Thomsen Ch. J.
1866 *Catalogue de la collection de monnaies de feu Christian Jürgensen Thomsen*, II, Copenhagen.

- Tyboliewicz R.
2011 *A Hoard from the Migration Period from Karłina (North-Western Poland)*, „*Wk*” 51, 143–159.
- Týnicc A.
1987 *Brązowe ozdoby z młodszej epoki brązu*, „*NZP*” 33, 19–146.
- Tyzler L.
1999 *Terra sigillata na ziemiach polskich, Łódź*.
- Umbreit C.
1937 *Neue Forschungen zur ostdeutschen Steinzeit und frühen Bronzezeit*, Berlin, Leipzig.
- Uslar R.v.
1977 *Zu einer Fundkarte der jüngeren Kaiserzeit in der westlichen Germanic libera*, „*Zf*” 52, 121–147.
- Virchow R.
1882 *Ferrous nach Siedon*, „*Zf*” 11, (113).
1887a *Thiersack aus Bernstein von Stolp*, „*Zf*” 19, 401–42.
1887b *Bronzenumschläge von Buzak bei Belgard, Pommern*, „*Zf*” 19, (56)–(57).
- Wachowski K.
1992 *Kultura karolinska w Slownieszczyzna Zachodnia*, Wrocław.
- Wagler S. C.
1842 *Handbuch der vorzüglichsten, in Deutschland entdeckten Alterthümer aus heidnischer Zeit*, Weimar.
- Walent K.
1980 *Obzrdek pogrzebowy na Pomorzu w okresie późnolazickim i rzymskim*, *Archaeologia Baltea*, 5, 166.
- Walter E.
1889 *Prähistorische Tüden in Pommern zwischen Oder und Rega*, (w:) Königl.ches Mariensifis-Gymnasium zu Stettin, Ostern-Programm, red. G. Wölker, Stettin, 1–46.
1891 *Kaiserzeitlicher Grabhügel von Obwadia*, „*BaltSt*”, N. F. II, 292–294.
1898 *Die steinzeitlichen Gefäße des Stettiner Museums*, (w:) Beiträge zur Geschichte und Alterthumskunde Pommerns: Festschrift zum fünfzigjährigen Jubiläum des Herrn Gymnasial-Director Professor F. Lemcke als Vorsitzenden der Gesellschaft für Pommernische Geschichte und Alterthumskunde, Stettin, 1–27.
1901 *Über Alterthümer und Ausgrabungen in Pommern im Jahre 1900*, „*BaltSt*”, N. F. 5, 247–251.
1906 *Über Alterthümer und Ausgrabungen in Pommern im Jahre 1905*, „*BaltSt*”, N. F. 10, 191–197.
1907 *Über Alterthümer und Ausgrabungen in Pommern im Jahre 1906*, „*BaltSt*”, N. F. 11, 209–219.
1916 *Über Alterthümer und Ausgrabungen in Pommern im Jahre 1914*, „*BaltSt*”, N. F. 19, 265–280.
- Wangenheim A. S. v.
1894 *Grabhügel Fund bei Neu-Lobütz*, „*Mbl*” 8, 39–42.
- Wächter K.-P.
1996 *Zur Siedlungsgeschichte des Odergebietes vom Spätpaläolithikum bis zum frühen Neolithikum*, (w:) Człowiek a środowisko w środkowym i dolnym Naddęciu, red. L. Leciujewicz, E. Gringolts-Dalmeier, Wrocław 1996, 27–40.
- Wichmann N.
1889 *Altertümer von Gniewin*, „*Mbl*” 11.
- Wörner J.
1982 *Zu einer elbgermanischen Fibel des 5. Jahrhunderts aus Gaukühnigshofen, Ldkr. Würzburg. Ein Beitrag zu den Fibeln vom „Typ Wiesbaden“ und zur germanischen Lanzomamentik*, „*Bayrische Vorgeschichtsblätter*” 47, 225–251.
1988 *Dankony und Franzburg. Untersuchungen zur Carpathen-Kultur zwischen Sath und Duxst und zu den „Reichthumscenten“ auf Tännu*, „*Bonner Jahrbücher*” 185, 241–286.
- Wesołowski S.
1985 *Plemiona kultury łubickiej na terenie Szczecina od XII do IV wieku p.n.e.*, (w:) Dzieje Szczecina I, red. W. Filipowicz, G. Labuda, 379–468.
- Wiberg C. F.
1867 *Der Einfluß der Russischen Völker auf dem Norden durch den Handelsverkehr*, Hamburg.
- Wieczorowski T.
1947 *Stan potrzeby i zadania Działu Prehistorycznego Muzeum Miejskiego w Szczecinie*, „*ZOW*” 16/5–6, 141–3.
- Wielowiejski J.
1970 *Konтакты Narisami i Pawonii z kulturą północnymi*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
1985 *Die spanhelischen und römischen Bronzegefäße in Polen*, „*Bericht Römisch-Germanische Kommission*” 66, 123–320.
1990 *Naukowcowie wykopali na ziemiach śródlądowych w Polsce*, „*Archeologia*” 40, 89–106.
1995 *Zagadnienie przepięk z czasów cesarstwa rzymskiego*, „*Archeologia*” 44, 69–79.
- Wielowiejski J. (red.)
1982 *Znaczenie wojen markkańskich dla państwa rzymskiego i północnego Barbarzyństwa*, Warszawa.
- Wielowiejski P.
1996 *Beimtum in der Poznańsk-Kultur*, „*RGK T*” (1997), 215–242.
- Wierzbicki J.
1999 *Lepawski mikroregion osadniczy ludności kultury pucharów lejkowatych*, Poznań.
2011 *Ślady polskiej ludności kultury ustępowej na Pomorzu Środkowym. Nowo odkryte materiały z dawnych badań wykopaliskowych*, (w:) XVI Sesja Pomorzoznawcza. I, Od epoki kamienia do wczesnego średniowiecza, red. M. Prdziński, II. Panca, Gdańsk, 13–22.
- Wielkowska H.
1975 *Spolecznosci łowicko-rybackie wczesnego holocenu*, (w:) Prahistoria ziem polskich, 3, *Palaeolit i mezolit*, red. W. Hensel, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 339–438.
- Witoch R.
1995 *Klamry do pasa kultury oksyńskiej*, „*PomArt*” 16, 9–50.
- Wiśniewski T.
1966 *Kultura amfor kultury w Polsce północno-zachodniej*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
1971 *Uwagi o grupie gorowskiej kultury łowickiej w Polsce Zachodniej*, „*AN*” 16, 85–104.
1971 *Kultura ceramiki osęgowej wyci na ziemiach przykraj*, *Studia Archeologica Pomeranica*, Koszalin, 53–77.
1979a *Kształtowanie się miejscowych kultur rolniczo-hodowlanych. Plemiona kultury pucharów lejkowatych*, (w:) Prahistoria ziem polskich. I, *Neolit*, red. W. Hensel, T. Wiśniewski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 162–260.
1979b *Dalszy rzut sf ludów neolitycznych. Plemiona kultury amfor kultury*, (w:) Prahistoria ziem polskich. II, *Neolit*, red. W. Hensel, T. Wiśniewski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 261–299.

- Wiślański T., Czarniecki M.
1970 *Okres kultury pucharów lejkowatych w Świdwie i w Pucku (stan. 6)*, „MZF” 15.
- Wit W.
1928 *Der Ringel und seine Umgebung in vor- und frühgeschichtlichen Zeit*, Stettin.
1934 *Urgeschichte des Stadt- und Landkreises Stolp*, Beiträge zur Teutonenkunde 8, Trier-Pommern 8, Strelp.
1964 *Die vorgeschichtlichen Funde des Kreises Stolp*, (w:) Pomersche Funde und Ausgrabungen aus den 30er und 40er Jahren, 10. Beilicht zum Atlas des Urgeschichte, red. H.J. Eggess, Tübingen, 92–97.
1969 *Übersicht über die vorgeschichtlichen Epochen des Kreises Stolp*, (w:) Pomersche Funde und Ausgrabungen aus den 30er und 40er Jahren, 11. Beilicht zum Atlas des Urgeschichte, red. H.J. Eggess, Tübingen, 105–119.
- Wolęciowiec R.
1959 *Uwagi do zagadnienia stosunków kulturowych w okresie kielickim na Pomorzu Zachodnim*, „MZP” 5, 121–143.
1965 *Cmentarzysko w okresie późnokelickiego i rzymskiego w Wąsoszynie. pow. Sławno*, „MZP” 11, 179–230.
1966 *Chronologia względna okresu wczesnorzymskiego na Pomorzu Zachodnim w świetle niektórych jej wyznaczników*, „MZP” 12, 169–195.
1970a *Kultura jasińska na Pomorzu Zachodnim*, (w:) Materiały do prahistorii ziem polskich V, red. J. Wielowiejski, Warszawa, 43–66.
1970b *Napływ importu rzymskich do Europy na północ od środkowego Dunaju*, „AP” 17, 207–242.
1975 *Gronowice 1973 – badania na cmentarzysku kurhanowym z okresu wplywu rzymskiego*, „MZP” 19, 129–167.
1977 *Pole owo łubuskie i kultury wielbarskie w okresie wczesnorzymskiego w Gronowcu na Pomorzu*, „WK” 62, 221–241.
1979 *Kultura pomorska i kultura okryńska*, (w:) Problemy kultury pomorskiej, red. T. Malinowski, Słupsk, 35–59.
1981 *Kultura okryńska i kultura wielbarska; Grupa nadodrzańska*, (w:) Prahistoria ziem polskich V, red. J. Wielowiejski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 137–165; 192–196.
1981a *Kultura okryńska i kultura wielbarska; Grupa nadodrzańska*, (w:) Prahistoria ziem polskich V, red. J. Wielowiejski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 137–165; 192–196.
1981b *Grupy kulturowe na pograniczu kręgu nadlubuskiego*, (w:) Prahistoria ziem polskich V, red. J. Wielowiejski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 200–216.
1981c *Kultura wielbarska (grupa lubowudzka)*, Prahistoria ziem polskich V, red. J. Wielowiejski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 167–175.
1985 *U schyłku starożytności. Okres przedrzymski i rzymski (I w. p.n.e. – V w. n.e.)*, (w:) Dzieje Szczecina, red. W. Filipowak, G. Labuda, Warszawa-Poznań, 169–201.
1989 *Cmentarzysko w Marianowie i problem schyłkowej fazy kultury lużyckiej na Pomorzu*, (w:) Problemy kultury lużyckiej na Pomorzu, red. T. Malinowski, Słupsk, 307–322.
1995 *Ceramika kultury wielbarskiej między Bałtykiem a Morzem Czarnym, Szczecin*.
1995 *Labowids. Ein frühmittelalterliches Gräberfeld der Wielbark-Kultur aus Zeit vom Ende des 1. Jhs. v. Chr. bis zum Anfang des 3. Jhs. n. Chr.*, Monographica Archaeologica Barbarica, 11, Szczecin.
1997 *Labiszewo. Materiały do studiów nad kulturą społeczności Pomorza Zachodniego w okresie od IV w. p.n.e. do I w. n.e.*, Szczecin.
- Wolęciowiecowa D.: R.
1965 *Ukrycie ludności Pomorza Zachodniego w progno naszej ery*, „MZP” 9, 9–156.
- Woźniak Z.
1979a *Sensek fazy kultury łubuskiej w Polsce i jej odzwierciedlenia*, (w:) Prahistoria ziem polskich IV, red. J. Labkowski, Z. Rejowski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 209–220.
1979b *Chronologia młodziej fazy kultury pomorskiej w świetle importu i nadkładnictwa zabytków podbudowania paladimowego*, (w:) Problemy kultury pomorskiej, red. T. Malinowski, Słupsk, 125–148.
- Wziesiński J.
1997–1998 *Groby z wazcami na terenie Polski wczesnopiastowskiej*, EMMAE 1, Seria Archeologiczna 40, Łódź 7–16.
- Zapolska A.
2007 *Denary rzymskie znajdujące w kontekstach użycia w obiektach muzealnych na terenach polskich*, „WN” 51, 119–178.
2008 *Römische Münzen im Westbaltischen Kulturkreis – Kontexte und Funktionen*, (w:) Roman Coins Outside the Empire. Ways and Phases, Context and Functions. Proceedings of the ESI/SCI Exploratory Workshop, Radziwiłł Palace, Nieborów (Poland), 3–6 September 2005, red. A. Busche, R. Ciolk, R. Wolters, Warszawa, 179–194.
- Zess II.
1937 *Ein Fibelfund des 5. Jh. aus Schwedt/., Kn. Köblm (Pommern)*, „Germania” 2, 3–11.
- Zwrot
1947 *Zwrot srebrowy Muzeum Szczecińskiego*, „LOW” 16/5–6, 87.
- Zak J.
1959 *Uwagi o stylu awersyjnym w sztuce wczesnośredniowiecznej na ziemiach polskich*, „AP” 4/1, 7–27.
1960 *Problemy pochodzenia wazy z tzw. „wieloskni” w związku z zachodnioeuropejskimi, głównie polskimi*, „AP” 12, 297–314.
1962 *Studia nad kontekstami hamalowymi społeczeństw zachodniostowiańskich ze skandynawskimi od VI do VII w. n.e.*, Wrocław.
1965 *„Importy” skandynawskie na ziemiach zachodniostowiańskich od IX do XI wieku (część katalogowa)*, Poznań.
1965 *Polubuskiej skandynawskie na Słowiańszczyźnie zachodniej*, „Studia Archaeologica” 13, 359–404.
1967 *„Importy” skandynawskie na ziemiach zachodniostowiańskich od IX do XI wieku (część analityczna i syntetyczna)*, Poznań.
1977 *Pacifiki wykonane z użyciem formuły ludzkiej i wrzemu szlachetnym z północnej i środkowej Europy*, „EMMAE” 1, Seria Archeologiczna 25, 431–435.
1979 *Wandaljskie elementy kulturowe w kulturze preropolskiej (VII–IX w.)*, „Pomorz.” 8, 43–56.
- Zachliska J.
2008 *Recepcja „importu” nordyjskiego na ziemiach polskich we wczesnych fazach kultury lużyckiej*, Poznań.

ZAGINIONE – OCALONE

Szczecińska kolekcja starożytności pomorskich

Publikacja prezentuje część najcenniejszych odkryć archeologicznych z dawnych zbiorów szczecińskich, z terenów położonych obecnie w granicach Polski, które przetrwały ewakuację i zawieruchę wojenną. Zabytki przedstawione są zarówno w formie bogato ilustrowanego katalogu znalezisk, jak i wprowadzenia w powiązane z nimi zagadnienia pomorskich pradziejów i czasów wczesnego średniowiecza. Książka składa się z pięciu rozdziałów. Pierwszy dotyczy historii tworzenia szczecińskiej kolekcji zabytków archeologicznych oraz jej wyjątkowych losów na przestrzeni ostatnich ponad sześćdziesięciu pięciu lat. Pozostałe rozdziały ukazują znaleziska w układzie chronologicznym, w ramach okresów najdawniejszych dziejów kultury na Pomorzu.

LOST – SAVED

The Pomeranian Antiquities Collection of Szczecin

The publication presents the part of the most valuable archaeological discoveries from the former Szczecin collection, found at the areas nowadays located in Poland, which survived the evacuation and turmoil of WWII. These archaeological findings are presented in the form of both a richly illustrated catalogue of discoveries as well as an introduction into the questions of the Pomeranian prehistory and the early Middle Ages associated with these antiquities. The book comprises five chapters. The first one has been devoted to the history of the establishment of the Szczecin archaeological collection and its extraordinary lot within the last sixty five years. The remaining chapters show the collected findings chronologically and cut up into periods pertaining to the divisions within the earliest cultural Pomeranian history.

MUSEUM NARODOWE
w Szczecinie